लुम्बिनी प्रदेशको नक्शा

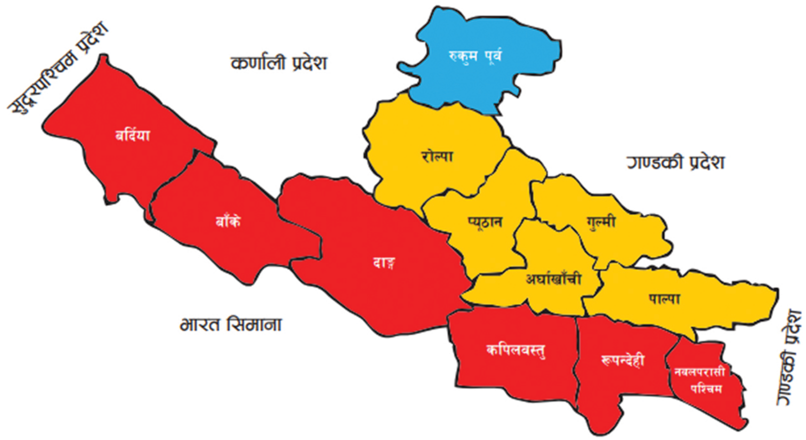

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
बुटवल, नेपाल
फोन नं.: ०७१-५३३१०५
Website: doad.lumbini.gov.np
Email: doad.p5@gmail.com, doadplanningp5@gmail.com

प्रादेशिक खाद्य वासलात

आ.व. २०७९/०८०

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
बुटवल, नेपाल
फोन नं.: ०७१-५३३१०५

प्रादेशिक खाद्य वासलात

आ.व. २०७९।८०

लुम्बिनी प्रदेश सरकार

कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

बुटवल, नेपाल

फोन : ०७१- ५३३१०५

Website : https://doad.lumbini.gov.np

ई-मेल doad.p5@gmail.com, doadplanningp5@gmail.com

पुस्तिकाका बारेमा

नेपालको संविधानको धारा ३६ ले खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकको रुपमा अंगिकार गरेको छ । हरेक नेपाली नागरिकलाई खाद्य वस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने र कानुन बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । उक्त दायित्व निर्वाहका लागि राज्यका विभिन्न संघ संस्थाहरुको आ-आफ्नो जिम्मेवारी तथा भूमिका रहेको हुन्छ । तसर्थ देशको खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा कृषि तथा गैह्र कृषि क्षेत्रमा आवद्ध सरकारी, गैह्रसरकारी तथा नीजि क्षेत्र लगायत सम्बन्धित संघ संस्थाहरुको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी रहन्छ । खाद्य सुरक्षाको विषय बहुआयमिक भएकाले उत्पादन/प्रशोधन, बजारीकरण तथा न्यायोचित वितरणको त्रिकोणात्मक सम्बन्धले नै खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्न सक्दछ ।उक्त कार्यका लागि खाद्य वस्तु उत्पादन, प्रशोधन, वितरण तथा उपलब्धताको आधारभूत तथ्याङ्क संकलन र प्रकाशनले आगामी वर्षका लागि लक्ष्य निर्धारण तथा लक्ष्य प्राप्तीमा सहजीकरण गर्दछ । यसै परिप्रेक्ष्यमा खाद्य वासलात संकलन तथा प्रकाशन एउटा महत्वपुर्ण कार्यको रुपमा रहदै आएकोले विगत देखिनै यसलाई प्रकाशन गरिदैं आएको छ ।

उपरोक्त विषयलाई हृदयंगम गर्दै यस कृषि विकास निर्देशनालयले “लुम्बिनी प्रदेशको खाद्य वासलात २०७९” प्रकाशन गर्ने जमर्को गरेको छ।नेपालको संघीय संरचना बमोजिम लुम्बिनी प्रदेशमा मुख्य खाद्यान्न वालीको उत्पादन, उपलब्धता, आवश्यतालाई आधार मान्दै विद्यमान कृषि तथ्यांकहरुको विश्लेषण गरी खाद्य वासलात प्रकाशन गरिएको छ । पुस्तिका प्रकाशनको लागि आधारभूत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन तथा बिश्लेषण गरी यो पुस्तिकाको पाण्डुलिपी तयार गर्नुहुने यस निर्देशनालयका योजना कार्यक्रम तथा अनुगमन शाखा/बजार विकास, आर्थिक बिश्लेषण तथा तथ्याङ्क शाखामा कार्यरत कृषि अर्थ विज्ञ श्री डिल्लीराज पौडेललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा यस प्रकाशन संग जोडिनुहुने निर्देशनालयका कृषि प्रसार अधिकृत श्री आशा भण्डारी, कृषि प्रसार अधिकृत श्री बिबेक पन्त, कृषि इन्जिनियर श्री विरेन्द्र कुमार पटेल, लेखा अधिकृत पवित्रा भुसाल, वाली संरक्षण अधिकृत श्री मिलन गैरे, वागवानी विकास अधिकृत श्री सुनैना बराली, अधिकृतस्तर सातौं(प्रशासन श्री सज्ञा भण्डारी, कृषि अधिकृतहरु महेन्द्र कुमार भुसाल, ललिता रिजाल, विष्णु प्रसाद अर्याल,

सव इन्जिनियर श्री हरिश बोहरा लगायत सम्पुर्ण कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो तथ्याङ्कले लुम्बिनी प्रदेशको खाद्य उपलब्धताको बचत तथा न्यूनताको अवस्थालाई चित्रण गर्दै कृषि विकास कार्यक्रम मार्फत खाद्य शृंखलाको पद्धतीलाई अवलम्बन गरी भावी कृषि कार्यक्रम तर्जुमा गर्न महत्वपुर्ण योगदान गर्ने विश्वास लिईएको छ । त्यसैगरी यस पुस्तिकाले कृषि विकासमा आवद्ध नीति निर्माता, कृषि प्रसार कार्यकर्ता, अनुसन्धानकर्ता साथै खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा आवद्ध बहुसरोकारवाला सम्पूर्ण व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरुलाई उपयोगी सूचना प्रदान गर्नेछ भन्ने विश्वास लिईएको छ । यस पुस्तिकामा भएको सूचनालाई थप पुर्ण बनाई आगामी प्रकाशनमा समावेश गर्नको लागि यहाँहरुको सुझाव तथा सल्लाहको अपेक्षा गर्दछु ।

राम प्रसाद पाण्डे

नि. प्रमुख

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

विषयसूची

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
१.	परिचयात्मक विवरण	१
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	खाद्यान्न वासलातको क्रमबद्ध विकास तथा महत्व	२
१.३	खाद्यान्न वासलातका सीमाहरू	३
१.४	विभिन्न बालीहरुको उत्पादन स्थिति	४
१.४.१	खाद्यान्न उत्पादनको तुलनात्मक स्थिति	४
१.४.२	खाद्यान्न बालीहरुको क्षेत्रफल तथा उत्पादन	५
१.४.३	अन्य खाद्य वस्तुहरुको उत्पादन स्थिति	८
२.	उपभोग्य खाद्यान्न विश्लेषण विधि	८
२.१	जिल्लागत उपभोग्य चामलको उत्पादन स्थिति	९
२.२	जिल्लागत उपभोग्य गहुँ बालीको उत्पादन स्थिति	१०
२.३	जिल्लागत उपभोग्य मकै बालीको उत्पादन स्थिति	१२
२.४	जिल्लागत उपभोग्य कोदो बालीको उत्पादन स्थिति	१४
२.५	जिल्लागत उपभोग्य फापर बालीको उत्पादन स्थिति	१५
२.६	जिल्लागत उपभोग्य जौ बालीको उत्पादन स्थिति	१७
२.७	प्रदेशमा समग्र उपभोग्य खाद्यान्नको उत्पादन स्थिति	१८
३.	खाद्यान्न आवश्यकता	२१
४.	खाद्यान्न वासलात	२२
४.१	खाद्यान्न उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२२
४.२	खाद्यान्न आयत तथा निर्यातको अवस्था विश्लेषण	२४
५.	अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२६
५.१	फलफूल बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२६
५.२	तरकारी बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२८
५.३	तेलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२९
५.४	दलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	३१

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
६.	समग्र खाद्यान्न बाली तथा अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	३३
७.	निष्कर्ष	३४

अनुसूची

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
अनुसूची १	विभिन्न खाद्यवस्तुमा भएको उपलब्ध क्यालोरी	३५
अनुसूची २	खाद्यान्न उत्पादन तथा आवश्यकताका आधारहरु	४०
अनुसूची-३	पशु-दानामा प्रयोग हुने खाद्य बस्तु विवरण	४१
अनुसूची-४	विभिन्न खाद्यबस्तु सिफारिस परिमाण (प्रति व्यक्ति प्रति दिन)	४१
अनुसूची ५	प्रति व्यक्ति प्रति दिन खाद्य आवश्यताको सिफारिस	४२
अनुसूची ६	नेपालमा खाद्यान्न आयातको अवस्था (आ.व. ०७९/८०)	४३
अनुसूची ७	नेपालमा खाद्यान्न निर्यातको अवस्था (आ.व. ०७९/८०)	५१

तालिका

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
तालिका १	आ.व. २०७९/८० को खाद्यान्न उत्पादनको तुलनात्मक स्थिति	४
तालिका २	खाद्यान्न वालीहरुको क्षेत्रफल तथा उत्पादन विवरण, २०७९/८०	६
तालिका ३	तेलहन, दलहन तथा अन्य वालीहरुको तुलनात्मक स्थिति	८
तालिका ४	जिल्लागत उपभोग्य चामलको उत्पादन स्थिति	९
तालिका ५	जिल्लागत उपभोग्य गहुँ बालीको उत्पादन स्थिति	११
तालिका ६	जिल्लागत उपभोग्य मकै बालीको उत्पादन स्थिति	१२
तालिका ७	जिल्लागत उपभोग्य कोदो बालीको उत्पादन स्थिति	१४

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
तालिका ८	जिल्लागत उपभोग्य फापर बालीको उत्पादन स्थिति	१६
तालिका ९	जिल्लागत उपभोग्य जौं बालीको उत्पादन स्थिति	१७
तालिका १०	प्रदेशमा समग्र उपभोग्य खाद्यान्नको उत्पादन स्थिति	१८
तालिका ११	प्रदेशको जनसंख्या र प्रति व्यक्ति प्रति दिन आवश्यक क्यालोरी	२२
तालिका १२	प्रदेश स्तरमा खाद्यान्न उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२३
तालिका १३	खाद्यान्न आयात निर्यातको अवस्था	२५
तालिका १४	खाद्यान्न आयाता निर्यात तथा बचतको स्थिति	२६
तालिका १५	फलफूलको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२७
तालिका १६	तरकारी बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	२८
तालिका १७	तेलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	३०
तालिका १८	प्रदेश स्तरमा दलहनको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	३१
तालिका १९	समग्र खाद्यान्न तथा अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति	३३

चित्र

क्र.सं.	शिर्षक	पृष्ठ संख्या
चित्र नं. १	खाद्यान्न बालीको क्षेत्रफल	७
चित्र नं. २	खाद्यान्न बालीको उत्पादन	७

१. परिचयात्मक विवरण

१.१ पृष्ठभूमि

दिगो विकासको लक्ष्य नं. २ मा रहेको भोकमरी शुन्यमा सहयोग पुर्याउनुका साथै नेपालको संविधान अनुसार खाद्य सुरक्षा हरेक नागरिकको मौलिक हक भएकोले सो परिपुर्तीका लागि पनि खाद्य वासलातको महत्वपुर्ण भूमिका रहने देखिन्छ । कृषि क्षेत्रमा समय समयमा आउने बाढी, पहिरो, भुकम्प तथा अन्य विभिन्न किसिमका महामारीहरुले गर्दा खाद्यान्नमा भयावह अवस्था आउने, भोकमरी लाग्ने जस्ता समस्याहरुबाट जोगिनका लागि बेलैमा खाद्यान्नलाई सुरक्षित राख्नको लागि कम उत्पादन भएको छ भने उत्पादन बढाउनतिर र उत्पादन भएको खाद्यान्नलाई बजारको व्यवस्थापन तथा भण्डारण गरी यस्ता समस्याहरुको समाधानका लागि र खाद्य सुरक्षाको लागि खाद्यान्न वासलात बनाउनु जरुरी छ । विभिन्न जिल्लाहरुमा विभिन्न खाद्यान्न तथा पशुपन्छी उत्पादन यथेष्ट भइ सम्भावति खपत पछि रहने वस्तुको बजारिकरण गर्न सहयोग गर्ने, नपुग्ने भए उत्पादनमा जोड दिने र उत्पादन सम्बन्धी समस्या समाधान गर्ने तथा आयात गर्नु पर्ने भएमा अन्तर जिल्ला वा अन्तर प्रदेश समन्वय गर्ने जस्ता नीति अवलम्बन गर्न तर्फ जोड दिन खाद्यान वासलात महत्वपुर्ण छ ।

मानिस जन्मनु अघि आमाको पेटबाटै उसलाई स्वस्थ जीवन र दीर्घायुका शुद्ध ताजा खाद्यवस्तुहरु आवश्यक हुन्छ।यो आवश्यकता पुरा गर्नका लागि विश्वभर विभिन्न खाद्य वस्तुहरुको उत्पादनमा वृद्धि, उत्पादित वस्तुको उचित वितरणका साथै उपभोक्ताहरुका लागि उचित गुणस्तरको सुपथ मूल्यमा खाद्य वस्तुहरु सहज रुपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने भएता पनि विविध कारणवस उत्पादित वस्तुहरु सहज र न्यायोचित वितरण हुन सकेको छैन। नेपालको सन्दर्भमा अन्य विकासउन्मुख देशमा जस्तै मुख्य खानाको रुपमा अन्न नै खाने प्रचलन छ। लुम्बिनी प्रदेशमा चामल, मकै, गहुँ, कोदो र हाल आएर केहि मात्रामा फापर र जौ पनि प्रयोग गर्ने बानी बढेको पाइन्छ।

१.२ खाद्यान्न वासलातको क्रमबद्ध विकास तथा महत्व

खाद्य वासलात भन्नाले तोकिएको अवधिको सम्पुर्ण खाद्य आपूर्ति र उपयोगका स्रोतहरुको समग्र र विश्लेक्षणात्मक तथ्यांक हो । खाद्य वासलातको पहिलो अभ्यास पहिलो विश्वयुद्धबाट भएको हो भने दोस्रो विश्वयुद्धमा गएर यसको अझ बढी आवश्यकता, महत्व र चासो बढ्दै गयो । विश्वयुद्धपछी लागेको भोकमरी तथा विभिन्न महामारिले गर्दा यसको झनै आवश्यकता देखिएपछी सन् १९४२/४३ मा युरोपेली मुलुकमा खाद्य आवश्यकताको अध्ययन गरियो भने सन १९४८ मा आएर एफ.ए.ओ. ले खाद्यान्नको अवस्था विश्लेषण गर्न सहयोगी हुने हुनाले खाद्यान्न वासलात बनाउनको लागि विभिन्न मुलुकहरुलाई सुझाव दिएको थियो । सन् १९९२/९४ मा १७५ देशहरु र १९९४/९६ मा जम्मा १८० देशमा खाद्यान्न वासलात प्रकाशित गरिएको थियो ।

नेपालका सन्दर्भमा खाद्यान्नको वासलात तयार पार्ने तथा कार्य वि.सं २०२७।०२८ सालमा प्रथम पटक कृषि मन्त्रालयको आर्थिक मन्त्रालयको आर्थिक विश्लेषण तथा योजना शाखाबाट सुरुवात भएको थियो।मूलुक संघिय राज्य घोषणा भएसँगै लुम्बिनी प्रदेशमा पनि पहिलो पटक आ.व. २०७५/७६ मा खाद्यान्न वासलात तयार गरी प्रकाशन गरिएको थियो ।त्यस पश्चात प्रत्येक आर्थिक वर्षमा यो पुस्तिका प्रकाशन हुँदै आएको छ ।यसमा मूख्य खाद्य वस्तुहरुको आपुर्ति जस्तै : उत्पादन, आयात र उपयोगका स्रोतहरु जस्तै : वीउ, दाना, प्रर्यटकको खाना, खाना प्रशोधन, औधोगिक प्रयोग, खेर जाने खाद्य, अन्य साथै खानको लागि के कति उपलब्ध हुन्छ त्यसको तथ्यांक साथै जनसंख्या, उत्पादन, उत्पादन क्षमता, पोषण तत्व आदिको तथ्यांक विश्लेषण गरिएको छ । यसले प्रत्येक खाद्यवस्तुको आवश्यकता र पूर्तीको अवस्थालाई देखाउँछ जसले गर्दा खाद्यवस्तु सम्बन्धी विभिन्न पोलिसीहरु बनाउन मद्दत मिल्दछ । यसलै कुनैपनि देश वा क्षेत्रमा के-के खाद्यवस्तुहरु आपूर्ति भइराखेको छ र कुन खाद्य वस्तुहरुको कति प्रयोग (घट्दो वा बढ्दो) के छ भनेर पनि मूल्यांकन गर्न सहयोग गर्दछ । खाद्यान्न वासलातले कुनैपनि क्षेत्रमा खाद्यान्न कत्तिको आपुर्ति हुन्छ र कत्तिको चाहिन्छ भन्ने कुरालाई निर्धारण गरेर देशको पुरै कृषिको कार्यक्रमहरुलाई परिमार्जित गर्न समेत सहयोग गर्दछ भने एक देश र अर्को देश वा एउटा र अर्को क्षेत्र वीचको खाद्य उपलब्धता तुलना गर्न पनि सहयोग गर्दछ ।

समग्रमा खाद्यान्न वासलात मार्फत प्रदेशमा उत्पादन भएका विभिन्न खाद्यान्न वस्तुहरुको तथ्याङ्क समावेश गरिएको छ। प्रदेश भित्र उत्पादन विभिन्न खाद्यान्न वस्तुहरुको कुल परिमाण, उपभोगका लागि उपलब्ध विभिन्न परिमाण, प्रतिव्यक्ति उपलब्धता परिमाण र त्यसबाट प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन उपलब्ध हुने क्यालोरीको उपलब्धि देखाइएको छ।

१.३ खाद्यान्न वासलातका सीमाहरू

- यस प्रदेशको कुल उपभोग्य खाद्यान्न उपलब्धतालाई सिफारी प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष खाद्यान्न र प्रदेशको प्रक्षेपण जनसंख्याको आधारमा खाद्यान्नको नयून वा बचत अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । तर, प्रत्येक व्यक्तिले के कति परिमाण उपभोग गरेको सो परिमाणलाई घरधुरी सर्वेक्षण वा अन्य अध्ययनले पुष्ट्याई गरिएको छैन ।
- यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका छिमेकी मित्रराष्ट्र भारत संगको खुल्ला सिमानाले गर्दा कतिपय खाद्य वस्तुहरू भन्सार कार्यालयमा दर्ता नगरिकन आयात÷निर्यात हुने गर्दछ । यसरी अनाधिकृत रुपमा आयात/निर्यात भएका वस्तुहरूको परिमाण एकिन गर्न नसकिने भएको हुनाले सो परिमाण समावेश हुन सकेको छैन ।
- धामिर्क कार्य पुजा आजामा प्रयोग हुने अन्न साथै जाँड, रक्सी बनाउँदा हुने प्रयोग खाद्यान्न परिमाणको हिसाव अनुमान गर्न नसकिएको हुनाले सो परिमाण समावेश गरिएको छैन ।
- घरपालुवा पशु चौपाया एवं पंक्षिहरूलाई खुवाउनमा हुने खर्च अनाजको परिमाणको हिसाव अनुमान गर्न नसकेको हुनाले सो परिमाण समावेश गरिएको छैन ।
- भान्सा, होटल र रेष्टुरेन्टबाट दैनिक रुपमा खाना नोक्सान (Food wastage) रहदै आउने गरेको छ जसले कुल उपभोग्य उपलब्धतामा कमि ल्याउछ जसलाई यो अध्ययनमा समावेश गरिएको छैन

१.४ विभिन्न बालीहरुको उत्पादन स्थिति

१.४.१ खाद्यान्न उत्पादनको तुलनात्मक स्थिति

आ.ब. २०७९/०८० मा समग्र देश तथा लुम्बिनी प्रदेशमा उत्पादित खाद्यान्न बालीहरुको तुलनात्मक स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा नेपालको कुल उत्पादनको १९.७३ प्रतिशत योगदान लुम्बिनी प्रदेशको भएको देखिन्छ । त्यसै गरी उत्पादकत्वको हिसाबले पनि प्रदेशको अवस्था राष्ट्रिय उत्पादकत्वको तुलनामा बढि नै रहेको देखिएको छ ।

तालिका १ : आ.व. २०७९/८० को खाद्यान्न उत्पादनको तुलनात्मक स्थिति

क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन, उत्पादकत्वः मे.टन./हेक्टर

बाली	नेपाल			लुम्बिनी प्रदेश			उत्पादनमा प्रदेशको प्रतिशत योगदान
	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व	
धान	१४७७३७८	५१३०६२५	३.४७	३०१८०९	११४९३३६.०	३.८१	२२.४०
मकै	९८५५६५	३१०६३९७	३.१५	१३७०२८	४२३६१३.९८	३.०९	१३.६४
गहुँ	७१६९७८	२१४४५६८	२.९९	१६०१८१	५३५०१८.९	३.३४	२४.९५
कोदो	२६७०७१	३३९४६२	१.२७	९६४३	१२५७८.२	१.३०	३.७१
जौ	२३१३४	३२१५६	१.३९	२६२३	३३५१.६	१.२८	१०.४२
फापर	१६१२३	१९२९०	१.२०	८५९	१०७१.५२	१.२५	५.५५
कूल	३४८६२४९	१०७७२४९८	३.०९	६१२१४३	२१२४९७०.२०	३.४७	१९.७३

१.४.२ खाद्यान्न बालीहरुको क्षेत्रफल तथा उत्पादन

धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर र जौ यस प्रदेशका प्रमुख खाद्यान्न बालीको रुपमा रहेका छन् । लुम्बिनी प्रदेश समग्रमा खाद्यान्न बचत हुने प्रदेशमा पर्दछ। धान उत्पादनमा लुम्बिनी प्रदेश तुलनात्मक रुपमा अगाडि रहेको छ। समग्रमा खाद्यान्न वासलात मार्फत लुम्बिनी प्रदेशका विभिन्न जिल्लाहरूमा खाद्य तथा पशुपन्छी उत्पादनको अवस्था केलाउँदा हालको अवस्था त्यति चिन्ताजनक देखिदैन तर उत्पादनलाई अझ प्रोत्साहन गर्न जरुरी देखिन्छ । विशेष गरी अन्न वालीहरूको उत्पादन र सोही वालीले ओगटेको क्षेत्रफललाई हेर्दा अग्रस्थानमा धान वाली रहेको छ भने दोस्रोमा गहुँको उत्पादन देखिन्छ । आर्थिक वर्ष ०७९/८० मा प्रदेश भित्र कुल ३,०१,८०९ हेक्टर क्षेत्रफलमा धान (चैते र वर्षे) लगाइएको लगाइएको थियो । जसको उत्पादन ११,४९,३३६ मे.टन रहेको छ । त्यसैगरी गहुँको कुल १,६०,१८१ हेक्टर क्षेत्रफलमा ५,३५,०१९ मे.टन उत्पादन भएको थियो भने तेस्रो खाद्यान्न वालीको रुपमा रहेको मकैको कुल १,३७,०२८ हेक्टर क्षेत्रफलमा ४,२३,६१४ मे.टन उत्पादन भएको थियो ।तालिका न. २ आ.व. ०७९/८० को खाद्यान्न बालीको क्षेत्रफल तथा उत्पादन स्थिति

तालिका २ : खाद्यान्न वालीहरुको क्षेत्रफल तथा उत्पादन विवरण, २०७९/०८०

क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	धान		मकै		गहुँ		कोदो		जौ		फापर	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
नवलपरासी (ब.सु.प.)	२०५०५	८४२७८	२१४६	७३६२	८५००	२६७७५	४५	४७	१०	१२	५	६
रूपन्देही	६३५५७	२५३००८	२६००	१०२१४	२६७०२	१०५६९५	३८	४४	७०	१३९	०	०
कपिलवस्तु	६५८६५	२३४४९१	१३५२	४५१९	२८३०५	९७५४०	०	०	९७	१८१	१९	१९
पाल्पा	८५४०	२५८३८	२१८६७	५८१३६	५७६०	१३२४८	२४१८	३२१५	१४४	१६३	१९८	१८२
गुल्मी	७५५०	२९१२३	२२४८८	६८३८९	६४८०	१९३७५	२९२१	३८२७	४२०	५४६	२०५	३९०
अर्घाखाँची	७०६४	२२१४६	१६९६५	५४३८१	५२४५	१४४२३	५०१	६१५	३००	३४५	९७	९१
रोल्पा	४४३८	१२६४८	१२७३५	३८८४१	८५९८	२२२१९	१२३५	१५३५	५४६	६४०	८०	७६
दाङ्ग	३७६२८	१४४२६४	२४९९०	८१५५४	१२२३५	३९२१५	१५	२१	१६	३२	३५	५४
बाँके	३०४१७	१११०३६	९०३५	२८५९७	२३५१०	७९०९०	०	०	६	८	०	०
प्यूठान	६००४	२३०१८	१२१४०	३६६५०	८६९६	२५११४	१८९४	२५१९	५६०	६०६	६५	७५
रुकुम पूर्व	१४१९	४४१४	५०५०	१४६३५	३२५०	८७७५	५७६	७५६	४४८	६७२	१५५	१८०
बर्दिया	४८८२१	२०५०७३	५६६०	२०३३७	२२९००	८३५५०	०	०	६	८	०	०
कूल	**३०१८०९**	**११४९३३६**	**१३७०२८**	**४२३६१४**	**१६०१८१**	**५३५०१९**	**९६४३**	**१२५७८**	**२६२३**	**३३५२**	**८५९**	**१०७२**

चित्र नं. १ खाद्यान्न बालीको क्षेत्रफल

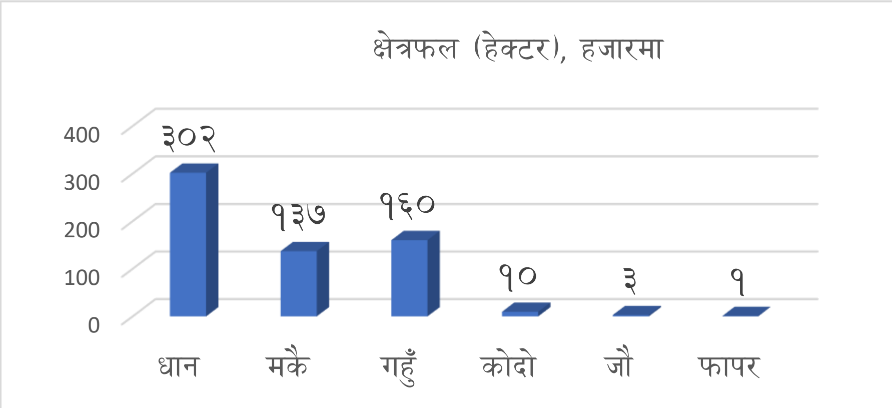

स्रोत: कृषि ज्ञान केन्द्र, एकीकृत कृषि तथा पशुपन्छी विकास कार्यालयहरुबाट अध्यावधिक, आ.व. ०७९/८०

नोटः आ.व. ०७९/८० को कुल धान रोपाईको क्षेत्रफल (चैते ३०३८ हे. र बर्षे २९८७७१ हे.) = ३०१८०९ हे.

चित्र नं. २ खाद्यान्न बालीको उत्पादन

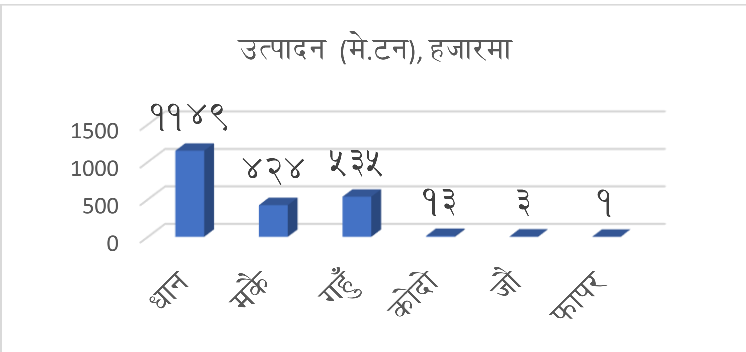

स्रोत : *कृषि ज्ञान केन्द्र, एकीकृत कृषि तथा पशुपन्छी विकास कार्यालयहरुबाट अध्यावधिक, आ.व. ०७९/८०*

१.४.३ अन्य खाद्य वस्तुहरुको उत्पादन स्थिति

आ.ब. २०७९/८० मा समग्र देश तथा लुम्बिनी प्रदेशमा उत्पादित तेलहन, दलहन, फलफूल, तरकारी तथा आलु वालीहरूको तुलनात्मक स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा तेलहन बालीमा नेपालको कूल उत्पादनको २२ प्रतिशत, त्यसैगरी क्रमश दलहन बालीमा १७ प्रतिशत, फलफूल बालीमा १६ प्रतिशत, तरकारी बालीमा १३ प्रतिशत, उखु वालीमा ११ प्रतिशत र आलु बालीमा ११ प्रतिशत राष्ट्रिय स्तरमा प्रदेशको योगदान रहेको छ त्यसैगरी समग्रमा प्रदेशको उत्पादकत्वको अवस्थालाई हेर्दा राष्ट्रिय स्तरको तुलनामा केही कम नै भएको देखिन्छ ।

तालिका ३ : तेलहन, दलहन तथा अन्य वालीहरुको तुलनात्मक स्थिति

क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

बाली	नेपाल			लुम्बिनी प्रदेश			उत्पादनमा प्रदेशको योगदान प्रतिशत
	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व	
तेलहन	२६०६४५	२८७३४४.०	१.१	६०५६६	६४४५३.२	१.०६	२२
दलहन	३३४५५०	४०८३७१.०	१.२	६६८७४	६८००२.९	१.०	१७
आलु	१९८२५६	३४१०८२९.०	१७.२	२४१०७	३७५३९१.३	१५.६	११
उखु	६२५६७	३१५९६३४.०	५०.५	७३६१	३४७००३.४	४७.१	११
तरकारी	२८९८३९	४१५३१५७.०	१४.३	४३२२३	५५८८८२.२	१२.९	१३
फलफूल	१२९५३३	१४१६७४९.६	१०.९	२०३८८	२३०१३३.३	११.३	१६

स्रोत : *कृषि ज्ञान केन्द्र, एकीकृत कृषि तथा पशुपन्छी विकास कार्यालयहरुबाट अध्यावधिक, आ.व. ०७९/८०*

२. उपभोग्य खाद्यान्न विश्लेषण विधि

धान, मकै, गहुँ, कोदो, जौ र फापरको खुद उत्पादनबाट आगामी वर्षको आवश्यक बीउको परिमाण, खाद्यान्न कटानी गर्नु पूर्व हुने क्षतिको परिमाण, भुस, चोकर र अन्य छितजर्ति आदिमा हुने नोक्सानीको परिमाण तथा दानामा प्रयोग हुने परिमाण

आदि कटाए पछि अर्थात खाद्यान्नहरू प्रशोधन पछि मात्र खान योग्य हुन्छ जसलाई उपभोग्य खाद्यान्न भनिन्छ ।

२.१ जिल्लागत उपभोग्य चामलको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल ३०१८०९ हेक्टर क्षेत्रफलमा धान खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा ४९.३ प्रतिशत हुन आउँछ । लुम्बिनी प्रदेशमा धानको कुल उत्पादन ११४९३३६ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य चामल ६३९९९४ मे.टन रहेको छ । यस प्रदेशका सबै जिल्लाहरूमा धान खेती भए पनि कपिलवस्तु र रूपन्देही जिल्ला सबैभन्दा अगाडि रहेका छन्। आर्थिक वर्ष ०७९/८० को अद्यावधिक जिल्लागत तथ्याङ्क अनुसार कपिलवस्तु जिल्लामा धानको कुल क्षेत्रफल ६५८६५ हेक्टर रहेको छ जुन रूपन्देहीको भन्दा केही बढि हो । तर जिल्लागत उत्पादनलाई हेर्दा रूपन्देही जिल्लामा धानको कुल उत्पादन २५३००८ मे.टन रहेको छ जुन उत्पादकत्वको हिसाबले रुपन्देहीको भन्दा कपिलवस्तुको केही कम भएको देखिन्छ । त्यसैगरी प्रदेश भित्र सबैभन्दा कम क्षेत्रफल र उत्पादन हुने जिल्लामा रुकुम पूर्व रहेको छ । जहाँ धानको कुल क्षेत्रफल १,४१९ हेक्टर रहेको छ भने धानको उत्पादन र उपभोग्य चामल क्रमश : ४४१४, २४४९ मे.टन रहेको छ ।

तालिका ४: जिल्लागत उपभोग्य चामलको उत्पादन स्थिति

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

जिल्ला	धान		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	५५ के.जी प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ६४% ले जम्मा बचत	छिजजर्ति प्रतिशत १.७५ घटाउदा	जम्मा उपभोग्य चामल
	क्षेत्रफल	उत्पादन					
नवलपरासी (ब.सु.प.)	२०५०५	८४२७८	७५८५०	७४७२२	४७८२२	४६९८५	४६९८५
रूपन्देही	६३५५७	२५३००८	२२७७०७	२२४२१२	१४३४९५	१४०९८४	१४०९८४
कपिलवस्तु	६५८६५	२३४४९१	२११०४१	२०७४१९	१३२७४८	१३०४२५	१३०४२५
पाल्पा	८५४०	२५८३८	२३२५४	२२७८५	१४५८२	१४३२७	१४३२७
गुल्मी	७५५०	२९१२३	२६२११	२५७९५	१६५०९	१६२२०	१६२२०
अर्घाखाँची	७०६४	२२१४६	१९९३१	१९५४३	१२५०७	१२२८९	१२२८९
रोल्पा	४४३८	१२६४८	११३८३	१११३९	७१२९	७००४	७००४
दाङ्ग	३७६२८	१४४२६४	१२९८३८	१२७७६८	८१७७२	८०३४१	८०३४१
बाँके	३०४१७	१११०३६	९९९३२	९८२५९	६२८८६	६१७८६	६१७८६
प्यूठान	६००४	२३०१८	२०७१६	२०३८६	१३०४७	१२८१९	१२८१९
रूकुम पूर्व	१४१९	४४१४	३९७३	३८९५	२४९३	२४४९	२४४९
बर्दिया	४८८२१	२०५०७३	१८४५६६	१८१८८१	११६४०४	११४३६६	११४३६६
कूल	**३०१८०९**	**११४९३३६**	**१०३४४०२**	**१०१७८०३**	**६५१३९४**	**६३९९९४**	**६३९९९४**

२.२ जिल्लागत उपभोग्य गहुँ बालीको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल १६०१८१ हेक्टर क्षेत्रफलमा गहुँको खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा २६.२ प्रतिशत हुन आउँछ । यस प्रदेशमा गहुँको कुल उत्पादन ५३५०१९ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य गहुँ/पिठो/मैदा ४४२४१० मे.टन रहेको छ । प्रदेश भित्र गहुँको उत्पादन र ओगटेको क्षेत्रफललाई हेर्दा रुपन्देही र कपिलवस्तुमा सबैभन्दा धैरै देखिन्छ तत्पश्चात बर्दिया र बाँके जिल्लाहरू रहेका छन्। आर्थिक वर्ष ०७९/८० को अद्यावधिक जिल्लागत तथ्याङ्क अनुसार क्षेत्रफलको हिसाबले कपिलवस्तु जिल्ला अग्रस्थानमा रहेको छ भने उत्पादनको हिसाबले रूपन्देही जिल्ला अगाडि देखिन्छ । त्यसैगरी प्रदेश भित्र सबैभन्दा कम क्षेत्रफल र उत्पादन हुने जिल्लामा रुकुम पूर्व रहेको छ । जहाँ गहुँको कुल क्षेत्रफल ३२५० हेक्टर रहेको छ भने उत्पादन र उपभोग्य गहुँ/पिठो/मैदा क्रमश : ८७७५ र ७१९७ मे.टन रहेको छ ।

तालिका ५ : जिल्लागत उपभोग्य गहुँ बालीको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	गहुँ		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	१०० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९६ ले जम्मा बचत	छिजजर्ति प्रतिशत १ घटाउदा	कूल उपभोग्य गहुँ/पठो/मैदा
	क्षेत्रफल	उत्पादन					
नवलपरासी (ब.सु.प.)	८५००	२६७७५	२४०९८	२३२४८	२२३१८	२२०९४	२२०९४
रूपन्देही	२६७०२	१०५६९५	९५१२६	९२४५५	८८७५७	८७८७०	८७८७०
कपिलवस्तु	२८३०५	९७५४०	८७७८६	८४९५६	८१५५७	८०७४२	८०७४२
पाल्पा	५७६०	१३२४८	११९२३	११३४७	१०८९३	१०७८४	१०७८४
गुल्मी	६४८०	१९३७५	१७४३८	१६७९०	१६११८	१५९५७	१५९५७
अर्घाखाँची	५२४५	१४४२३	१२९८१	१२४५६	११९५८	११८३८	११८३८
रोल्पा	८५९८	२२२१९	१९९९७	१९१३७	१८३७२	१८१८८	१८१८८
दाङ्ग	१२२३५	३९२१५	३५२९४	३४०७०	३२७०७	३२३८०	३२३८०
बाँके	२३५१०	७९०९०	७११८१	६८८३०	६६०७७	६५४१६	६५४१६
प्यूठान	८६९६	२५११४	२२६०३	२१७३३	२०८६४	२०६५५	२०६५५
रूकुम पूर्व	३२५०	८७७५	७८९८	७५७३	७२७०	७१९७	७१९७
बर्दिया	२२९००	८३५५०	७५१९५	७२९०५	६९९८९	६९२८९	६९२८९
कूल	**१६०१८१**	**५३५०१९**	**४८१५१७**	**४६५४९९**	**४४६८७९**	**४४२४१०**	**४४२४१०**

२.३ जिल्लागत उपभोग्य मकै बालीको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल १३७०२८ हेक्टर क्षेत्रफलमा मकैको खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा २२.४ प्रतिशत हुन आउँछ । यस प्रदेशमा मकैको कुल उत्पादन ४,२३,६१४ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य मकै/पिठो ३,६३,४८५ मे.टन रहेको छ । जुन गत वर्षको तुलनामा केही कम हो । प्रदेश भित्र मकैको कुल उत्पादन र ओगटेको क्षेत्रफललाई हेर्दा दाङ सबैभन्दा अग्रस्थानमा देखिन्छ तत्पश्चात गुल्मी, अर्घाखाँची र पाल्पा जिल्ला रहेका छन । समग्रमा हेर्दा यस प्रदेशमा मकैको क्षेत्रफल तथा उत्पादन गत वर्षको तुलनामा केहि घटेको देखिएपनि विभिन्न दाना उद्योगहरूबाट उत्पादित मकैको माग दिनानुदिन बढ्दै गइरहेकोले तराइका नवलपरासी, रुपन्देही, दाङ, बाँके र बर्दियामा भने बसन्ते मकैको क्षेत्रफल तथा उत्पादन बढिरहेको छ । यस प्रदेशमा मकैको औसत उत्पादकत्व करिब ३.१ मे.टन प्रति हेक्टर रहेको छ । जुन राष्ट्रिय औसत (३.१ मे.टन प्रति हेक्टर) संग बराबरी रहेको छ ।

तालिका ६ : जिल्लागत उपभोग्य मकै बालीको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	मकै		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	२० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९७ ले जम्मा बचत	छिजजर्ति प्रतिशत १ घटाउदा	कूल उपभोग्य मकै/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन					
नवलपरासी (ब.सु.प.)	२१४६	७३६२	६६२६	६५८३	६३८६	६३२२	६३२२
रूपन्देही	२६००	१०२१४	९१९२	९१४०	८८६६	८७७७	८७७७

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	मकै		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	२० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९७ ले जम्मा बचत	छिजजर्ति प्रतिशत १ घटाउदा	कूल उपभोग्य मकै/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन					
कपिलवस्तु	१३५२	४५१९	४०६७	४०४०	३९१९	३८७९	३८७९
पाल्पा	२१८६७	५८१३६	५२३२२	५१८८५	५०३२८	४९८२५	४९८२५
गुल्मी	२२४८८	६८३८९	६१५५०	६११००	५९२६७	५८६७४	५८६७४
अर्घाखाँची	१६९६५	५४३८१	४८९४३	४८६०४	४७१४५	४६६७४	४६६७४
रोल्पा	१२७३५	३८८४१	३४९५७	३४७०२	३३६६१	३३३२५	३३३२५
दाङ	२४९९०	८१५५४	७३३९९	७२८९९	७०७१२	७०००५	७०००५
बाँके	९०३५	२८५९७	२५७३७	२५५५७	२४७९०	२४५४२	२४५४२
प्यूठान	१२१४०	३६६५०	३२९८५	३२७४२	३१७६०	३१४४२	३१४४२
रूकुम पूर्व	५०५०	१४६३५	१३१७२	१३०७१	१२६७८	१२५५२	१२५५२
बर्दिया	५६६०	२०३३७	१८३०३	१८१९०	१७६४४	१७४६८	१७४६८
कूल	**१३७०२८**	**४२३६१४**	**३८१२५३**	**३७८५१२**	**३६७१५७**	**३६३४८५**	**३६३४८५**

२.४ जिल्लागत उपभोग्य कोदो बालीको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल ९६४३ हेक्टर क्षेत्रफलमा कोदो खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा १.६ प्रतिशत हो । यस प्रदेशमा कोदोको कुल उत्पादन १२५७८ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य कोदो/पिठो १०,३४९ मे.टन रहेको छ । प्रदेश भित्र कोदोको उत्पादन र ओगटेको क्षेत्रफललाई हेर्दा गुल्मीमा सबैभन्दा धेरै उत्पादन हुने देखिन्छ भने दोस्रोमा पाल्पा जिल्ला रहेको छ । जिल्लागत तथ्याङ्क अनुसार कोदो खेती हुने प्रमुख जिल्लाहरूमा गुल्मी, पाल्पा, अर्घाखाँची, प्यूठान, रोल्पा र रुकुम पूर्व रहेका छन ।

तालिका ७ : जिल्लागत उपभोग्य कोदो बालीको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	कोदो		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	२० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९३ ले जम्मा बचत	जम्मा उपभोग्य कोदो/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन				
नवलपरासी (ब.सु.प.)	४५	४७	४२	४१	३८	३८
रूपन्देही	३८	४४	४०	३९	३६	३६
कपिलवस्तु	०	०	०	०	०	०
पाल्पा	२४१८	३२१५	२८९४	२८४५	२६४६	२६४६
गुल्मी	२९२१	३८२७	३४४४	३३८५	३१४८	३१४८
अर्घाखाँची	५०१	६१५	५५४	५४४	५०६	५०६
रोल्पा	१२३५	१५३५	१३८२	१३५७	१२६२	१२६२
दाङ्ग	१५	२१	१९	१९	१७	१७

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	कोदो		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	२० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९३ ले जम्मा बचत	जम्मा उपभोग्य कोदो/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन				
बाँके	०	०	०	०	०	०
प्यूठान	१८९४	२५१९	२२६७	२२२९	२०७३	२०७३
रूकुम पूर्व	५७६	७५६	६८०	६६९	६२२	६२२
बर्दिया	०	०	०	०	०	०
कूल	**९६४३**	**१२५७८**	**११३२०**	**१११२७**	**१०३४९**	**१०३४९**

२.५ जिल्लागत उपभोग्य फापर बालीको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल ८५९ हेक्टर क्षेत्रफलमा फापर खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा ०.१ प्रतिशत हो । यस प्रदेशमा फापरको कुल उत्पादन १०७२ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य फापर/पिठो ८८१ मे.टन रहेको छ । प्रदेश भित्र फापरको उत्पादन र ओगटेको क्षेत्रफललाई हेर्दा गुल्मीमा सबैभन्दा धेरै देखिन्छ तत्पश्चात पाल्पा, रुकुम पूर्व, अर्घाखाँची जिल्ला रहेका छन् । दिनानुदिन फापरको महत्व बढ्दै गएको भएतापनि प्रत्येक वर्ष लगाएको क्षेत्रफल र उत्पादन भने घटिरहेको पाउन सकिन्छ । तद् अनुरूप प्रदेश सरकारले कोदो, फापर जस्ता रैथाने वालीहरुलाई संरक्षण एवं क्षेत्र विस्तारका लागि रैथाने वालीहरुको प्रवर्द्धन तथा बजारीकरणका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ ।

तालिका ८ : जिल्लागत उपभोग्य फापर बालीको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफलः हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	फापर		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	२० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ९३% ले जम्मा बचत	जम्मा उपभोग्य फापर/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन				
नवलपरासी (ब.सु.प.)	५	६	५	५	५	५
रूपन्देही	०	०	०	०	०	०
कपिलवस्तु	१९	१९	१७	१६	१५	१५
पाल्पा	१९८	१८२	१६४	१६०	१४९	१४९
गुल्मी	२०५	३९०	३५१	३४६	३२२	३२२
अर्घाखाँची	९७	९१	८२	८०	७५	७५
रोल्पा	८०	७६	६८	६७	६२	६२
दाङ्ग	३५	५४	४८	४८	४४	४४
बाँके	०	०	०	०	०	०
प्यूठान	६५	७५	६७	६६	६१	६१
रूकुम पूर्व	१५५	१८०	१६२	१५९	१४८	१४८
बर्दिया	०	०	०	०	०	०
कूल	**८५९**	**१०७२**	**९६४**	**९४७**	**८८१**	**८८१**

२.६ जिल्लागत उपभोग्य जौ बालीको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल क्षेत्रफल २६२३ हेक्टर क्षेत्रफलमा जौ खेती भइरहेको छ । जुन कुल खाद्यान्न वालीको तुलनामा ०.४ प्रतिशत हो । यस प्रदेशमा जौको कुल उत्पादन ३३५२ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य जौ/पिठो १,६०१ मे.टन रहेको छ । आर्थिक वर्ष ०७९/८० को जिल्लागत तथ्याङ्क अनुसार लगाएको क्षेत्रफल र उत्पादनमा प्यूठान जिल्ला अग्रस्थानमा रहेको छ तत्पश्चात रोल्पा, रुकुम पूर्व, गुल्मी, अर्घाखाँची जिल्लाहरु रहेका छन् ।

तालिका ९ : जिल्लागत उपभोग्य जौं बालीको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफल : हेक्टर, उत्पादन : मे.टन

जिल्ला	जौ		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	४० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ५५ ले जम्मा बचत	कूल उपभोग्य फाफर/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन				
नवलपरासी (ब.सु.प.)	१०	१२	११	१०	६	६
रूपन्देही	७०	१३९	१२५	१२२	६७	६७
कपिलवस्तु	९७	१८१	१६३	१५९	८८	८८
पाल्पा	१४४	१६३	१४६	१४१	७७	७७
गुल्मी	४२०	५४६	४९१	४७५	२६१	२६१
अर्घाखाँची	३००	३४५	३११	२९९	१६४	१६४
रोल्पा	५४६	६४०	५७६	५५४	३०५	३०५

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	जौ		१०% उत्पादन उप्रान्त क्षति घटाउदा बचत	४० के.जी. प्रति हे. बीउ दर घटाउदा	निचोड दर प्रतिशत ५५ ले जम्मा बचत	कूल उपभोग्य फाफर/पिठो
	क्षेत्रफल	उत्पादन				
दाङ्ग	१६	३२	२९	२८	१५	१५
बाँके	६	८	७	७	४	४
प्यूठान	५६०	६०६	५४५	५२३	२८८	२८८
रूकुम पूर्व	४४८	६७२	६०५	५८७	३२३	३२३
बर्दिया	६	८	७	७	४	४
कूल	**२६२३**	**३३५२**	**३०१६**	**२९१२**	**१६०१**	**१६०१**

२.७ प्रदेशमा समग्र उपभोग्य खाद्यान्नको उत्पादन स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशमा कुल खाद्यान्न उत्पादन २१२४९७० मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य उत्पादन १४५८७२१ मे.टन रहेको छ । प्रदेश भित्र समग्र खाद्यान्नको उत्पादनलाई हेर्दा रुपन्देहीमा सबैभन्दा धेरै भएको देखिन्छ भने दोस्रोमा कपिलवस्तु जिल्ला रहेको छ । आर्थिक वर्ष ०७९/८० मा रुपन्देहीमा समग्र खाद्यान्नको कुल उत्पादन ३६९०९९ मे.टन रहेकोमा उपभोग्य उत्पादन २३७७३४ मे.टन रहेको छ । प्रदेश भित्र सबैभन्दा कम खाद्यान्न उत्पादन हुने जिल्लामा रुकुम पूर्व रहेको छ । जहाँ कुल २९४३२ मे.टन खाद्यान्न उत्पादनमा उपभोग्य उत्पादन २३२९० मे.टन रहेको देखिन्छ। समग्र उपभोग्य खाद्यान्न उत्पादनको जिल्लागत स्थितिलाइ हेर्दा रुपन्देही (१६.३० प्रतिशत), कपिलवस्तु (१४.७५ प्रतिशत), बर्दिया (१३.७९ प्रतिशत), दाङ (१२.५३ प्रतिशत) र बाँके (१०.४० प्रतिशत) जिल्ला अग्रस्थानमा रहेका छन् ।

तालिका १० : प्रदेशमा समग्र उपभोग्य खाद्यान्नको उत्पादन स्थिति क्षेत्रफल : हेक्टर, उत्पादन : मे.टन

जिल्ला	धान		मकै		गहुँ	
	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन
नवलपरासी (ब.सु.प.)	८४२७८	४६९८५	७३६२	६३२२	२६७७५	२२०९४
रूपन्देही	२५३००८	१४०९८४	१०२१४	८७७७	१०५६९५	८७८७०
कपिलवस्तु	२३४४९१	१३०४२५	४५१९	३८७९	९७५४०	८०७४२
पाल्पा	२५८३८	१४३२७	५८१३६	४९८२५	१३२४८	१०७८४
गुल्मी	२९१२३	१६२२०	६८३८९	५८६७४	१९३७५	१५९५७
अर्घाखाँची	२२१४६	१२२८९	५४३८१	४६६७४	१४४२३	११८३८
रोल्पा	१२६४८	७००४	३८८४१	३३३२५	२२२१९	१८१८८
दाङ्ग	१४४२६४	८०३४१	८१५५४	७०००५	३९२१५	३२३८०
बाँके	१११०३६	६१७८६	२८५९७	२४५४२	७९०९०	६५४१६
प्यूठान	२३०१८	१२८१९	३६६५०	३१४४२	२५११४	२०६५५
रूकुम पूर्व	४४१४	२४४९	१४६३५	१२५५२	८७७५	७१९७
बर्दिया	२०५०७३	११४३६६	२०३३७	१७४६८	८३५५०	६९२८९
कूल	**११४९३३६**	**६३९९९४**	**४२३६१४**	**३६३४८५**	**५३५०१९**	**४४२४१०**

जिल्ला	कोदो		जौ		फापर		कूल	
	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन	उत्पादन	उपभोग्य उत्पादन
नवलपरासी (ब.सु.प.)	४७	३८	१२	६	६	५	११८४७९	७५४५०
रूपन्देही	४४	३६	१३९	६७	०	०	३६९०९९	२३७७३४
कपिलवस्तु	०	०	१८१	८८	१९	१५	३३६७४९	२१५१४९
पाल्पा	३२१५	२६४६	१६३	७७	१८२	१४९	१००७८१	७७८०८
गुल्मी	३८२७	३१४८	५४६	२६१	३९०	३२२	१२१६४९	९४५८३
अर्घाखाँची	६१५	५०६	३४५	१६४	९१	७५	९२००१	७१५४५
रोल्पा	१५३५	१२६२	६४०	३०५	७६	६२	७५९५९	६०१४६
दाङ्ग	२१	१७	३२	१५	५४	४४	२६५१४०	१८२८०३
बाँके	०	०	८	४	०	०	२१८७३१	१५१७४७
प्यूठान	२५१९	२०७३	६०६	२८८	७५	६१	८७९८२	६७३३८
रूकुम पूर्व	७५६	६२२	६७२	३२३	१८०	१४८	२९४३२	२३२९०
बर्दिया	०	०	८	४	०	०	३०८९६८	२०११२७
कूल	**१२५७८**	**१०३४९**	**३३५२**	**१६०१**	**१०७२**	**८८१**	**२१२४९७०**	**१४५८७२१**

३. खाद्यान्न आवश्यकता

लुम्बिनी प्रदेशमा उपभोग्य खाद्यान्न विश्लेषण गर्दा प्रमुख ६ खाद्यान्न वालीहरू धान, गहुँ, मकै कोदो, जौ र फापरको उपभोग्य रुपमा हुने उत्पादन अनुमान गरी जिल्लामा खाद्य सुरक्षाका लागि न्युनतम आवश्यक खाद्यान्नको आवश्यकतालाई पुरा गर्न चाहिने परिमाण अनुमान गरिएको छ । न्युनतम आवश्यक खाद्यान्न परिमाण छुट्याएर बाँकी रहेको परिमाणलाई बचतको रुपमा हुने र अपुग परिमाणलाई न्यून (Deficit) को रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ । आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्न तर्जुमा गरेको कार्यक्रममा देशको भौगोलिक विभिन्नतालाई ध्यानमा राखि उच्च पहाड र पहाडको लागि प्रति ब्यक्ति प्रति दिन २,३४० क्यालोरी र तराईको लागि प्रति दिन प्रति ब्यक्ति २,१४० क्यालोरी चाहिने अनुमानको आधारमा राष्ट्रियस्तरमा सरदर प्रति ब्यक्ति प्रति दिन २,२५० क्यालोरीको आवश्यकता निर्धारण गरिएको छ। न्युनतम् खाद्य उपभोगका आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी प्रति दिन प्रति ब्यक्ति २,२५० क्यालोरीको ८७.३ प्रतिशत अर्थात १,९६४ क्यालोरी खाद्यान्न (धान, चामल, मकै, गहुँ, कोदो, फापर र जौ), दलहन, आलु र कन्दमुलबाट उपलब्ध हुने अनुमान गरिए अनुसार खाद्यान्नबाट ७१.९३ प्रतिशत, दलहनबाट २.७६ प्रतिशत, आलुबाट ७.९२ प्रतिशत र कन्दमुलबाट ४.६८ प्रतिशत गरी कुल ८७.३ प्रतिशत तथा अन्य कृषि उपज (दुध, दही, पनीर, माछा, मासु, अण्डा तथा फलफूल) बाट १२.७१ प्रतिशत प्राप्त हुने गर्दछ। खाद्यान्न उपभोगको आधारमा उच्च पहाडमा १९१ के.जी., मध्य पहाडमा २०१ के.जी. र तराईमा १८१ के.जी. प्रति वर्ष प्रति ब्यक्ति खाद्यान्न उपभोग हुने अनुमान गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालको जनसंख्या २,९१,६४,५७८ रहेकोमा लुम्बिनी प्रदेशको ५१,२२,०७८ जनसंख्या रहेको छ त्यसै गरी नेपालको औषत वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर ०.९२ प्रतिशत रहेको छ भने लुम्बिनी प्रदेशको १.२४ प्रतिशत रहको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस प्रदेशको जनसंख्या ५१,२२,०७८ लाई औषत वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर १.२४ प्रतिशतले २०८० सालको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको छ, जस अनुसार २०८० सालको जनसंख्या ५२,४९,८९३ लाई आवश्यक पर्ने खाद्यान्नको अनुमान गरिएका छ ।

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

$$P_{२०७९} \text{ को जनसंख्या} = P_{२०७८} \times (1+r)^{n(=1)}$$

जहाँ,

$P_{२०७८}$ = राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार लुम्बिनी प्रदेशको जनसंख्या :

$P_{२०७९}$ = २०८० को जनसंख्या प्रक्षेपण (Projection) :

r = औषत बार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर :

n (equal 1) = जनगणना २०७८ पछिको २ बर्ष अर्थात २०८० सालमा

नेपालको जनसंख्या (राष्ट्रिय जनगणना २०७८ बमोजिम) : २,९१,६४,५७८

$P_{२०७८}$ = राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार लुम्बिनी प्रदेशको जनसंख्या : ५१,२२,०७८

$P_{२०७९}$ = २०८० को जनसंख्या प्रक्षेपण (Projection) : ५२,४९,८९३

r = लुम्बिनी प्रदेशको औषत बार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर : १.२४ प्रतिशत

तालिका ११ : प्रदेशको जनसंख्या र प्रति व्यक्ति प्रति दिन आवश्यक क्यालोरी

नेपालको जनसंख्या (राष्ट्रिय जनगणना २०७८ बमोजिम)	२,९१,६४,५७८
लुम्बिनी प्रदेशको जनसंख्या (राष्ट्रिय जनगणना २०७८ बमोजिम)	५१२२०७८
नेपालको जनसंख्या बृद्धिदर	०.९२
लुम्बिनी प्रदेशको जनसंख्या बृद्धिदर	१.२४
प्रति ब्यक्ति प्रति दिन क्यालोरी (पहाडको लागी)	२३४०
प्रति ब्यक्ति प्रति दिन क्यालोरी (तराईको लागी)	२१४०
राष्ट्रियस्तरमा सरदर प्रति ब्यक्ति प्रति दिन	२२५०
२,२५० क्यालोरी मध्ये विभिन्न कृषि उपजको योगदान	
खाद्यान्न (धान, चामल, मकै, गहुँ, कोदो, फापर र जौन)	७१.९३ प्रतिशत
दलहनबाट	२.७६ प्रतिशत
आलुबाट	७.९२ प्रतिशत
कन्दमुलबाट	४.६८ प्रतिशत
खाद्यान्न, दलहन, आलु, कन्दमुलबाट कुल	८७.३ प्रतिशत
अन्यदुध, दही, पनीर, माछा, मासु, अण्डा तथा फलफूलबाट	१२.७१ प्रतिशत

स्रोत : कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि यान्त्रीकरण प्रवर्द्धन केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुर, आषाढ, २०७६

४. खाद्यान्न वासलात

४.१ खाद्यान्न उत्पादन तथा बचतको स्थिति

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा खाद्यान्न बालीहरुको उत्पादनको आधारमा यस प्रदेशको खाद्य वासलात अध्ययन गर्दा खाद्यान्न उपलब्धतामा सबै जिल्लाहरु आत्मनिर्भर भई बचतको अवस्था देखिन्छ । खाद्यान्न उत्पादन आवश्यकताको अध्ययन गर्दा तराईका रुपन्देही, कपिलवस्तु, वर्दिया, दाङ र बाकें जिल्ला खाद्यान्न वचतमा निकै मजबुत देखिन्छन भने पहाडी जिल्ला रुकुम, रोल्पामा समेत बचत भएको देखिएको छ । यस प्रदेशको समग्र खाद्य वासलात नियाल्दा १४५८७२१ मे.टन उपभोग्य खाद्यान्न उपलब्ध रहेकोमा आवश्यक खाद्यान्न ९७४६७० मे.टन खपत भई ४८४०५१ मे.टन बचत रहेको छ ।

तालिका १२ : प्रदेश स्तरमा खाद्यान्न उत्पादन तथा बचतको स्थिति

(उत्पादनः मे.टन)

जिल्ला	कूल उपलब्ध खाद्यान्न	कूल उपभोग्य प्रशोधित खाद्यान्न	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक खाद्यान्न प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक खाद्यान्न	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध खाद्यान्न के.जी.मा
नवलपरासी (ब.सु.प.)	११८४७९	७५४५०	३९६५२२	०.१८१	७१७७०	३६८०	१९०
रूपन्देही	३६९०९९	२३७७३४	११४९९५४	०.१८१	२०८१४२	२९५९३	२०७
कपिलवस्तु	३३६७४९	२१५१४९	७००००३	०.१८१	१२६७०१	८८४४८	३०७
पाल्पा	१००७८१	७७८०८	२५११४१	०.२०१	५०४७९	२७३२९	३१०
गुल्मी	१२१६४९	९४५८३	२५२६४५	०.२०१	५०७८२	४३८०१	३७४

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	कूल उपलब्ध खाद्यान्न	कूल उपभोग्य प्रशोधित खाद्यान्न	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक खाद्यान्न प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक खाद्यान्न	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध खाद्यान्न के.जी.मा
अर्घाखाँची	९२००१	७१५४५	१८१५०५	०.२०१	३६४८२	३५०६३	३९४
रोल्पा	७५९५९	६०१४६	२४०६५२	०.२०१	४८३७१	११७७५	२५०
दाङ्ग	२६५१४०	१८२८०३	६९१८३७	०.१८१	१२५२२२	५७५८०	२६४
बाँके	२१८७३१	१५१७४७	६१८२४६	०.१८१	१११९०३	३९८४५	२४५
प्यूठान	८७९८२	६७३३८	२३७८०९	०.२०१	४७८००	१९५३९	२८३
रूकुम पूर्व	२९४३२	२३२९०	५८२०३	०.२०१	११६९९	११५९१	४००
बर्दिया	३०८९६८	२०११२७	४७१३७६	०.१८१	८५३१९	११५८०८	४२७
कूल	**२१२४९७०**	**१४५८७२१**	**५२४९८९३**		**९७४६७०**	**४८४०५१**	**२७८**

४.२ खाद्यान्न आयत तथा निर्यातको अवस्था विश्लेषण

प्रदेशको आयात तथा निर्यातको आकलन सोहि वर्षको जनसंख्या र उत्पादनको अनुपात अनुसार लिइएको छ भने दानामा प्रयोग हुने खाद्यान्न अनुमान कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय र राष्ट्रिय योजना आयोग, २०२१ को एकीकृत सर्वेक्षणको आधारमा १०-१५ प्रतिशत उत्पादन दानामा प्रयोग भएको पाईएको हुँदा उक्त प्रतिवेदन अनुसार सोही वर्ष उत्पादन भएको खाद्यान्नको १५ प्रतिशत उत्पादन दानामा प्रयोग भएको अनुमान गरिएको छ । जून तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका १३ : खाद्यान्न आयात निर्यातको अवस्था

विवरण	नेपाल	प्रदेश	कैफियत
आयात	१३६९८५०	२४२०५२	जन सङ्ख्याको अनुपात अनुसार (१७.६७ प्रतिशत)
निर्यात	३२१६१	६४१९	उत्पादनको अनुपात अनुसार (१९.७३ प्रतिशत)
दाना	१६१५८७५	३१८७४६	कुल उत्पादन मध्ये दानामा प्रयोग (१५ प्रतिशत)
देशको जनसंख्या, खाद्यान्न उत्पादन र पशुपन्छीको संख्यामा प्रदेशको योगदान प्रतिशत			
विवरण	**नेपाल**	**लुम्बिनी प्रदेश**	**प्रतिशत**
जनसङ्ख्या	२९७०३६७५	५२४९८९३	१७.६७
खाद्यान्न उत्पादन	१०७७२४९८	२१२४९७०	१९.७३

यसरी प्रदेशमा हालको उपलब्ध उपभोग्य खाद्यान्न परिमाणमा आयात जोडि निर्यात घटाँउदा आवश्यक मात्रा पुरा भई थप १६९४३५४ मे.टन खाद्यान्न उपलब्ध छ। खान पकाउने/उपभोगका क्रममा हुने नोक्सानी लगायत होटलमा हुने खानाको नोक्सानी (Food balance sheets a handook, FAO, २००१का अनुसार) ३ प्रतिशत (५०८३१ मे.टन.) र दानामा प्रयोग हुने खाद्यान्नको भाग ३१८७४६ मे.टन घटाउँदा पनि जम्मा ३५०१०८ मे.टन. अझै पनि थप वचत रहेको पाइन्छ।

तालिका १४ : खाद्यान्न आयाता निर्यात तथा बचतको स्थिति उत्पादनः मे.टन

विवरण	वितरण (Supply)					खपत			वचत
	उपलब्ध उपभोग्य खाद्यान्न	स्टक परिवर्तन	आयात	निर्यात	उपलब्ध खाद्यान्न	नोक्सान (३ प्रतिशत)	दाना	खाना	
खाद्यान्न	१४५८७२१	०	२४२०५२	६४१९	१६९४३५४	५०८३१	३१८७४६	९७४६७०	३५०१०८

५. अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

५.१ फलफूल बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा फलफूलको कुल उत्पादन २३०१३३ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य फलफूलको परिमाण १४६७१० मे.टन रहेको छ । प्रदेशमा कुल आवश्यक फलफूल र उपभोग्य फलफूलको परिमाणलाई विश्लेषण गर्दा समग्र प्रदेश भित्र आवश्यक फलफूलको कुल परिमाण १,५७,४९७ मे.टन मध्ये नपुग १०७८७ मे.टन आयातित फलफूलबाट पुरा हुने देखिन्छ । जिल्लागत फलफूल वालीको उत्पादन तथा बचतको स्थितिलाई हेर्दा नवलपरासीमा व्यवसायिक केरा खेती, पाल्पामा, गुल्मी र अर्घाखाँचीमा व्यवसायिक सुन्तला खेती, रोल्पामा व्यवसायिक सुन्तला, स्याउ र किवी खेती, रुकुममा व्यवसायिक स्याउ खेती र बर्दिया जिल्लामा व्यवसायिक केरा खेती भइ उल्लेखनीय उत्पादन हुने हुँदा उक्त जिल्लाहरूमा फलफूलको आवश्यक परिमाण भन्दा बढि उत्पादन भएको देखिएको छ ।

तालिका १५ : फलफूलको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	कूल फलफूल उपलब्ध (मे.टन)	एकमुष्ठ नोक्सानी १५ प्रतिशत (मे.टन)	नोक्सानी बाहेकको उपलब्ध फलफूल (मे.टन)	खाने भागको पुनः प्राप्त दर बाहेको २५ % घटाउँदा (मे.टन)	जम्मा उपभोग्य फलफूल (मे.टन)	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक फ्रुट प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष मे.ट.	कूल आवश्यक फलफूल	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध फलफूल के.जी.मा
नवलपरासी (ब.सु.प.)	५८२५०	८७३८	४९५१३	१२३७८	३७१३५	३९६५२२	०.०३०	११८९६	२५२३९	९४
रूपन्देही	१९८१९	२९७३	१६८४६	४२१२	१२६३५	११४९९५४	०.०३०	३४४९९	-२१८६४	११
कपिलवस्तु	२२१४२	३३२१	१८८२०	४७०५	१४११५	७०००० ३	०.०३०	२१०००	-६८८५	२०
पाल्पा	१४४६५	२१७०	१२२९५	३०७४	९२२२	२५११४१	०.०३०	७५३४	१६८७	३७
गुल्मी	१४२४१	२१३६	१२१०५	३०२६	९०७९	२५२६४५	०.०३०	७५७९	१४९९	३६
अर्घाखाँची	९८०८	१४७१	८३३७	२०८४	६२५२	१८१५०५	०.०३०	५४४५	८०७	३४
रोल्पा	१७९६६	२६९५	१५२७१	३८१८	११४५३	२४०६५२	०.०३०	७२२०	४२३४	४८
दाङ्ग	१६०७४	२४११	१३६६३	३४१६	१०२४७	६९१८३७	०.०३०	२०७५५	-१०५०८	१५
बाँके	१३१०४	१९६६	१११३८	२७८४	८३५३	६१८२४६	०.०३०	१८५४७	-१०१९४	१४
प्यूठान	८८८४	१३३३	७५५१	१८८८	५६६३	२३७८०९	०.०३०	७१३४	-१४७१	२४
रूकुम पूर्व	६८४३	१०२६	५८१६	१४५४	४३६२	५८२०३	०.०३०	१७४६	२६१६	७५
बर्दिया	२८५३९	४२८१	२४२५८	६०६४	१८१९३	४७१३७६	०.०३०	१४१४१	४०५२	३९
कूल	**२३०१३३**	**३४५२०**	**१९५६१३**	**४८९०३**	**१४६७१०**	**५२४९८९३**		**१५७४९७**	**-१०७८७**	**२८**

Source: CyTA(Journal of food, [illegible]

नोटः औषतमा फलफूलको खाने भाग (Recovery rate) करिव ७५ प्रतिशत हुने भएको र उपलब्ध फलफूको परिमाणमा खाने भाग बाहेकको परिमाणलाई घटाएर जम्मा उपभोग्य फलफूलको परिमाण निकालिएको ।

५.२ तरकारी बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कुल तरकारीको उत्पादन ५५८८८२ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य तरकारीको परिमाण ४२२५१५ मे.टन रहेको छ । प्रदेशमा कुल आवश्यक तरकारी र उपलब्ध भएको जम्मा उपभोग्य तरकारीको परिमाणलाई विश्लेषण गर्दा समग्र प्रदेश भित्र कुल आवश्यक तरकारीको परिमाण ५२४९८९ मे.टन रहेकोमा कुल आवश्यक परिमाण मध्ये न्यून रहेको १०२४७४ मे.टन आयातित तरकारीबाट पुरा हुने देखिन्छ । जिल्लागत तरकारी वालीको उत्पादन तथा बचतको स्थितिलाई हेर्दा पाल्पा, दाङ र बर्दिया जिल्लामा आवश्यक परिमाण खपत भइ बचत हुने देखिन्छ भने अन्य प्रदेशका बाँकी जिल्लाहरुमा आवश्यक परिमाण भन्दा न्यून उत्पादन भएको देखिएको छ । प्रदेशभित्र १०७.६१ हजार मे.टन (१९.८ प्रतिशत) उत्पादन रुपन्देही जिल्लामा मात्र उत्पादन भएको देखिन्छ । उक्त विवरण अनुसार तरकारी बाली उत्पादनमा रुपन्देही जिल्ला अग्र स्थानमा रहेको देखिन्छ तत्पश्चात दाङ, बाँके, बर्दिया, पाल्पा जिल्लाहरु रहेका छन् ।

तालिका १६ : तरकारी बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	कूल उत्पादित तरकारी	एकमुष्ठ नोक्सानी १० प्रतिशत (मे.टन)	नोक्सानी बाहेकको उपलब्ध तरकारी	खाने भागको पुनःप्रास दर बाहेको १६% घटाउँदा	जम्मा उपभोग्य तरकारी (मे.टन)	२080 सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक तरकारी प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक तरकारी	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध तरकारी के.जी.मा
नवलपरासी (ब.सु.प.)	३२१५०	३२१५	२८९३५	४६३०	२४३०६	३९६५२२	०.१००	३९६५२	-१५३४६	६१
रूपन्देही	१०७६१९	१०७६२	९६८५७	१५४९७	८१३६०	११४९९५४	०.१००	११४९९५	-३३६३५	७१
कपिलवस्तु	५०३९१	५०३९	४५३५२	७२५६	३८०९६	७००००३	०.१००	७००००	-३१९०५	५४
पाल्पा	४२३९३	४२३९	३८१५४	६१०५	३२०४९	२५११४१	०.१००	२५११४	६९३५	१२८
गुल्मी	१९०७९	१९०८	१७१७१	२७४७	१४४२४	२५२६४५	०.१००	२५२६४	-१०८४१	५७
अर्घाखाँची	१७९४०	१७९४	१६१४६	२५८३	१३५६३	१८१५०५	०.१००	१८१५०	-४५८८	७५

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	कूल उत्पादित तरकारी	एकमुष्ठ नोक्सानी १० प्रतिशत (मे.टन)	नोक्सानी बाहेकको उपलब्ध तरकारी	खाने भागको पुनःप्राप्त दर बाहेको १६% घटाउँदा	जम्मा उपभोग्य तरकारी (मे.टन)	२०80 सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक तरकारी प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक तरकारी	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध तरकारी के.जी.मा
रोल्पा	२१५१४	२१५१	१९३६२	३०९८	१६२६४	२४०६५२	०.१००	२४०६५	-७८०१	६८
दाङ्ग	१०५१६४	१०५१६	९४६४७	१५१४४	७९५०४	६९१८३७	०.१००	६९१८४	१०३२०	११५
बाँके	७२५४८	७२५५	६५२९३	१०४४७	५४८४६	६१८२४६	०.१००	६१८२५	-६९७८	८९
प्यूठान	१४२३६	१४२४	१२८१२	२०५०	१०७६२	२३७८०९	०.१००	२३७८१	-१३०१९	४५
रूकुम पूर्व	७३४६	७३५	६६११	१०५८	५५५३	५८२०३	०.१००	५८२०	-२६७	९५
बर्दिया	६८५०२	६८५०	६१६५२	९८६४	५१७८८	४७१३७६	०.१००	४७१३८	४६५०	११०
कूल	**५५८८८२**	**५५८८८**	**५०२९९४**	**८०४७९**	**४२२५१५**	**५२४९८९३**		**५२४९८९**	**-१०२४७४**	**८०**

नोटः औषतमा तरकारीको खाने भाग (Recovery rate) करिव ८४ प्रतिशत हुने भएको र उपलब्ध तरकारीको परिमाणमा खाने भाग बाहेकको परिमाणलाई घटाएर जम्मा उपभोग्य तरकारीको परिमाण निकालिएको ।

५.३ तेलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गतका प्रायः सबै जिल्लामा तेलहन वालीको उत्पादन हुने भए पनि तराईका जिल्लाहरूमा तेलहन वालीको उत्पादन तुलनात्मक रुपमा राम्रो रहेको छ। दाङ तेलहन बाली उत्पादनमा अग्र स्थानमा रहेको देखिन्छ तत्पश्चात बर्दिया, बाँके, रुपन्देही, नवलपरासी पश्चिम र कपिलवस्तु जिल्लाहरु रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कुल तेलहन बालीको उत्पादन ६४४५३ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य तेलहनको परिमाण २१२१९ मे.टन रहेको छ । प्रदेशमा कुल आवश्यक तेल र उपलब्ध भएको जम्मा उपभोग्य तेलको परिमाणलाई विश्लेषण गर्दा समग्र प्रदेश भित्र कुल आवश्यक तेलको परिमाण ८३९९८ मे.टन खपत भई ६२७८० मे.टन न्यून भएको देखिन्छ ।

तालिका १७: तेलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

क्षेत्रफल : हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	क्षेत्रफल हेक्टरमा	कूल उपलब्ध तेलहन	एकमुष्ठ नोक्सानी ५ प्रतिशत (मे.टन)	बीउमा प्रयोग हुने (१० के.जि. प्रति हे.) (मे.टन)	प्रशोधन योग्य तेलहन (मे.टन)	निचोदर ३५ प्रतिशतले जम्मा उपभोग्य तेलहन (मे.टन)	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक खाद्यान्न प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक तेलहन	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध खाद्यान्न के.जी.मा
नवलपरासी (ब.सु.प.)	४१९८	४४७६	२२४	४२	४२११	१४७४	३९६५२२	०.०१६	६३४४	-४८७१	३.७
रूपन्देही	७८४६	७७७७	३८९	७८	७३०९	२५५८	११४९९५४	०.०१६	१८३९९	-१५८४१	२.२
कपिलवस्तु	४२७०	४२५५	२१३	४३	४०००	१४००	७००००३	०.०१६	११२००	-९८००	२.०
पाल्पा	११९२	१११०	५६	१२	१०४३	३६५	२५११४१	०.०१६	४०१८	-३६५३	१.५
गुल्मी	११८१	११२३	५६	१२	१०५५	३६९	२५२६४५	०.०१६	४०४२	-३६७३	१.५
अर्घाखाँची	१२११	१११५	५६	१२	१०४७	३६७	१८१५०५	०.०१६	२९०४	-२५३७	२.०
रोल्पा	५००	४९१	२५	५	४६२	१६२	२४०६५२	०.०१६	३८५०	-३६८९	०.७
दाङ्ग	१६४३६	१८४४३	९२२	१६४	१७३५६	६०७५	६९१८३७	०.०१६	११०६९	-४९९५	८.८
बाँके	७३३०	७१०७	३५५	७३	६६७८	२३३७	६१८२४६	०.०१६	९८९२	-७५५४	३.८
प्यूठान	९९०	९३४	४७	१०	८७७	३०७	२३७८०९	०.०१६	३८०५	-३४९८	१.३
रूकुम पूर्व	३८३	३७१	१९	४	३४८	१२२	५८२०३	०.०१६	९३१	-८०९	२.१
बर्दिया	१५०३०	१७२५१	८६३	१५०	१६२३८	५६८३	४७१३७६	०.०१६	७५४२	-१८५९	१२.१
कूल	**६०५६६**	**६४४५३**	**३२२३**	**६०६**	**६०६२५**	**२१२१९**	**५२४९८९३**		**८३९९८**	**-६२७८०**	**४.०**

५.४ दलहन बालीको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

दलहन वाली उत्पादनमा यस प्रदेशका दाङ, बाँके, वर्दिया, कपिलवस्तु र रुपन्देही जिल्ला अन्य पहाडी जिल्लाको तुलनामा अगाडि रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कुल दलहन बालीको उत्पादन ६८००३ मे.टन रहेकोमा जम्मा उपभोग्य दलहन बालीको परिमाण ४३४३५ मे.टन रहेको छ । प्रदेशमा कुल आवश्यक दलहन र उपलब्ध भएको जम्मा उपभोग्य दलहनको परिमाणलाई विश्लेषण गर्दा समग्र प्रदेश भित्र कुल आवश्यक दलहनको परिमाण ७८०८९ मे.टन खपत भई ३४६५४ मे.टन न्यून भएको देखिन्छ भने जिल्लागत रुपमा हेर्दा बर्दिया जिल्लामा मात्र कुल आवश्यक परिमाणको तुलनामा उपभोग्य दलहनको परिमाण बचत भएको देखिएको छ ।

तालिका १८ : प्रदेश स्तरमा दलहनको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

क्षेत्रफल : हेक्टर, उत्पादनः मे.टन

जिल्ला	क्षेत्रफल	जम्मा उपलब्ध दलहन (मे.टन)	एकमुष्ठ नोक्सानी ५ प्रतिशत (मे.टन)	बीउमा प्रयोग हुने (मे.टन)	जम्मा उपभोग्य दलहन (मे.टन)	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक खाद्यान्न प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक दलहन	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध दलहन के.जी.मा
नवलपरासी (ब.सु.प.)	३८६४	४७४८	२३७	१५९	४३५२	३९६५२२	०.०२६	१०३१०	-५९५८	११.०
रूपन्देही	७०३८	७२४२	३६२	३०३	६५७७	११४९९५४	०.०२६	२९८९९	-२३३२२	५.७

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

जिल्ला	क्षेत्रफल	जम्मा उपलब्ध दलहन (मे.टन)	एकमुष्ठ नोक्सानी ५ प्रतिशत (मे.टन)	बीउमा प्रयोग हुने (मे.टन)	जम्मा उपभोग्य दलहन (मे.टन)	२०८० सालको प्रक्षेपीत जनसंख्या	आवश्यक खाद्यान्न प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष (मे.टन)	कूल आवश्यक दलहन	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्ध दलहन के.जी.मा
कपिलवस्तु	७४९९	८१६०	४०८	३२३	७४२९	७००००३	०.०२६	१८२००	-१०७७१	१०.६
पाल्पा	८५८	८०३	४०	४२	७२०	२५११४१	०.०२६	६५३०	-५८०९	२.९
गुल्मी	६५३	६३९	३२	२८	५७९	२५२६४५	०.०२६	६५६९	-५९९०	२.३
अर्घाखाँची	५८४	५३७	२७	२६	४८४	१८१५०५	०.०२६	४७१९	-४२३५	२.७
रोल्पा	८९५	८८८	४४	४२	८०२	२४०६५२	०.०२६	६२५७	-५४५५	३.३
दाङ्ग	१६३४९	१६२६५	८१३	६६३	१४७८८	६९१८३७	०.०२६	१७९८८	-३१९९	२१.४
बाँके	१२०५०	११७५९	५८८	५०७	१०६६४	६१८२४६	०.०२६	१६०७४	-५४११	१७.२
प्यूठान	७८१	८३७	४२	३३	७६२	२३७८०९	०.०२६	६१८३	-५४२१	३.२
रूकुम पूर्व	६३३	६१७	३१	२९	५५८	५८२०३	०.०२६	१५१३	-९५६	९.६
बर्दिया	१५६७१	१५५०९	७७५	६५५	१४०७८	४७१३७६	०.०२६	१२२५६	१८२३	२९.९
कूल	**६६८७४**	**६८००३**	**२३९३**	**२०२५**	**४३४३५**	**५२४९८९३**		**७८०८९**	**-३४६५४**	**८.३**

६. समग्र खाद्यान्न बाली तथा अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

लुम्बिनी प्रदेशको खाद्य वासलातको अवस्थालाइ हेर्दा खाद्यान्न उत्पादनमा प्रदेश बचतको अवस्थामा देखिन्छ भने फलफूल, तरकारी, तेलहन र दलहनमा भने लुम्बिनी प्रदेशको कुल उत्पादनले हाम्रो आवश्यकता पुरा नगरेको पाइयो । तरकारीको हकमा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष १०० के.जी तरकारी खानु पर्ने आवश्यकता भएकोमा ८० के.जी प्रति व्यक्ति पुगेको देखिन्छ भने अन्य तरकारीको आवश्यकता हाम्रो आयातित तरकारीबाट पुरा गर्नु परेको छ । त्यसैगरी फलफूलको हकमा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष ३० के.जी आवश्यकता भएकोमा मात्र स्वदेशि उत्पादनले २८ के.जी पुग्न सक्ने देखिन्छ । दलहनको हकमा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष २६ के.जी आवश्यकता भएकोमा मात्र १० के.जी. पुरा गरिरहेको छ भने तेल/घ्यू तथा तेलहनको हकमा १६ के.जी. प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष सिफारिस भएकोमा हाम्रो तेलहनबालीको उत्पादनले मात्र ४ के.जी. प्रति व्यक्ति प्रति वर्षको उपलब्ध हुने हुँदा आवश्यकता पुरा गर्न अन्य आयातित तेलहनमा निर्भर रहनु पर्ने देखिन्छ भने केहि तेलहनको आवश्यकता घ्यूबाट पनि पुरा हुने नै छ र समग्र खाद्य बाली/वस्तुको प्रभावकारी प्रयोजनका लागि सबै तहबाट उत्पादन मुलक थप कामहरु हुनुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका १९ : समग्र खाद्यान्न तथा अन्य बालीहरुको उत्पादन तथा बचतको स्थिति

(जनसंख्याः ५२४९८९३)

कृषिजन्य पदार्थ	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष सिफारिस के.जी.मा*	कूल उत्पादन मे.टनमा.	कूल उपभोग्य मे.टनमा	कूल आवश्यक खाद्यान्न	बचत वा न्यून	प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष उपलब्धता के.जी.मा
खाद्यान्न	१९१	२१२४९७०	१४५८७२१	९७४६७०	४८४०५१	२७८
तरकारी	१००	५५८८८२	४२२५१५	५२४९८९	-१०२४७४	८०
फलफूल	३०	२३०१३३	१४६७१०	१५७४९७	-१०७८७	२८
दलहन	२६	६८००३	४३४३५	७८०८९	-३४६५४	८
तेलहन	१६	६४४५३	२१२१९	८३९९८	-६२७८०	४

७. निष्कर्ष

लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७९/८० को खाद्यान्न वासलातमा सबै जिल्लाहरु आत्मनिर्भर रहेको पाइन्छ भने तरकारी तथा फलफूलमा केही जिल्लाहरु मात्र आत्मनिर्भर रहेको देखिएता पनि समग्र प्रदेशमा भने आत्मनिर्भर नभएको देखिन्छ । त्यसैगरी दलहन र तेलहनमा समग्र प्रदेशमा नै आत्मनिर्भर नभएको र आवश्यक परिमाणलाई पुरा गर्नका लागि आयात गर्नु पर्ने अवस्था कायम नै रहेको छ । यति हुँदा हुँदै पनि उत्पादित खाद्यान्न वालीहरूको समान रुपमा उपयोग हुन नसक्नु, खाद्यान्नमा बढी मात्रामा चामलको उपयोगले गर्दा ठुलो परिमाणमा चामल आयात भैरहेको अवस्था नकार्न सकिदैन । तथ्यांकलाई विश्लेषण गरी हेर्दा दैनिक भात खाने संस्कारबाट हामीले मकै, कोदो र फापर नखाने हो भने यस क्षेत्रलाई चामल र गहुँ आयात गर्नु पर्ने देखिन्छ ।त्यसैले यसरी भात खाने बढ्दो संस्कारलाई प्रतिस्थापन गर्न मकै, गँहु, कोदो, फापर लगाएत रैथाने तथा कम उपयोग भएका बालीहरूको परिकारहरू उपभोग गरी खाद्यान्नको विविधीकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ। जातीय क्षमताका आधारमा खाद्यान्न वालीहरुको उत्पादकत्व अझै पनि कम देखिएकाले मल, सिचाई तथा आधुनिक कृषि प्रविधिको प्रयोगबाट बचतको अवस्थालाई मजबुत बनाउदै निर्यातलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक देखिन्छ भने आर्को तर्फ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको स्थिती सुद्धृढ गर्न Multi-Sectoral Nutrition Plan (MSNP), Food and Nutrition Security Action Plan (FNSP) and Zero Hunger Challenge Initiative 2025 ले लिएका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने गरी कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु आजको आवश्यता देखिन्छ ।

अनुसूची १

विभिन्न खाद्यवस्तुमा भएको उपलब्ध क्यालोरी

TABLE OF FOOD VALUES (Nutrients Per 100 grams of Edible Portion)

S.NO.	FOOD STUFF	Calorie	Protein (gm	Fat (gm)
CEREAL GRAINS AND PRODUCT				
1	BARLEY	336	11.5	1.3
2	BUCKWHEAT(PHAPER)	323	10.3	2.4
3	BISCUITS, SWEET	450	6.4	15.2
4	BISCUITS, SALTY -	534	6.6	32.4
5	BREAD, WHITE	245	7.8	0.7
6	MAIZE, DRY	342	11	3.6
7	MAIZE, TENDER	125	4.7	0.9
8	MILLET (KODO)	309	8.3	1.4
9	PAPPAD	288	18.8	0.3
10	RICE, PARBOILED, MILLED	346	6.4	0.4
11	RICE, RAW, MILLED	345	6.8	0.5
12	RICEFLAKES	346	6.6	1.2
13	RICE PUFFED	325	7.5	0.1
14	RAGI (MILLET)	328	7.3	1.3
15	SUJI (SEMOLINA)	348	10.4	0.8
16	VERMICELLI	-352	18.7	0.4
17	WHEAT (WHOLE)	346	11.8	1.5
18	WHEAT FLOUR (WHOLE)	341	12.1	1.7
19	WHEAT FLOUR (REFINED)	348	11	0.9
PULSES AND LEGUMES				
20	BENGAL GRAM (WHOLE)	360	17.1	5.3
21	BENGAL GRAM DAL	372	20.8	5.6
22	BLACK GRAM DAL	347	24	1.4
23	COW PEA	323	24.1	1
24	FIELD BEAN DRY	347	24.9	0.8
25	GREEN GRAM (WHOLE)	334	24	1.3
26	GREEN GRAM DAL	348	24.5	1.2
27	HORSE GRAM	321	22	0.5
27	KHESARI DAL	345.0	28.2	0.6
29	LENTIL	343.0	25.0	10.7
30	PEAS DRY	315.0	19.7	1.1
31	RAJMAH (KIDNEYBEAN)	346.0	22.9	1.3
32	RED GRAM DAL (PIGEON PEA)	335.0	22.3	1.7
33	SOYABEAN	432.0	43.2	19.5
LEAFY VEGETABLE				
34	AMARANTHUS, TENDER	45.0	4.0	0.5

S.NO.	FOOD STUFF	Calorie	Protein (gm	Fat (gm)
35	BAMBOO, TENDER SHORTS	43.0	3.9	0.5
36	CABBAGE	27.0	1.8	0.1
37	COLOCASIA LEAVES (GREEN VARIETY)	56.0	3.9	1.5
33	FENUGREEK LEAVES	44.0	3. 4	0.6
39	CORIANDER LEAVES • •	49.0	43.0	0.9
40	GIRIA SAG	26.0	2.0	0.4
41	IPOMEA LEAVES .	28.0	2.9	0.4
42	MUSTARD LEAVES	34.0	4.0	0.6
43	RADISH LEAVES	28.0	3.8	0.4
44	PUMPKIN LEAVES	57.0	4.6	0.8
45	RAPE LEAVES	48.0	5.1	0.4
46	SPINACH	26.0	2.0	0.7
47	TURNIP GREEN	67.0	4.0	1.5
ROOTS AND TUBERS				
L 48	CARROT	48.0	0.9	0.2
49	COLOCASIA i	97.0	3.0	0.1
50	ONION, BIG	50.0	1.2	0.1
51	ONION, SMALL	0.6	1.8	0.1
52	POTATO	97.0	1.6	0.1
53	RADISH, PINK	32.0	0.6	0.3
54	RADISH, WHITE	17.0	0.7	0.1
55	SWEET POTATO	120.0	1.2	0.3
56	TURNiP	29.0	0.5	0.2
57	YAM, ELEPHANT	79.0	1.2	0.1
58	YAM, WILD	110.0	2.52	0.3
59	YAM, ORDINARY	111.0	1.4	0.1
OTHER VEGETABLE				
60	BITTER GOURD	25.0	1.6	0.2
61	BOTTLE GOURD	12.0	0.2	0.1
62	BRINJAL	24.0	1.4	0.3
63	BROAD BEANS	48.0	4.5	0.1
64	CAULIFLOWER	30.0	2.6	0.4
65	CHO-CHO-MARROW	27.0	0.7	0.1
66	CUCUMBER	13.0	0.4	0.1
67	COWPEA PODS	48.0	3.5	0.2
68	DRUMSTICK	26.0	2.5	0.1
69	FRENCH BEANS	26.0	1.7	0.1
70	GIANT CHILLIES (CAPSICUM)	24.0	1.3	0.3
71	KNOL-KHOL	21.0	1.1	0.2
72	LADIES FINGERS	35.0	1.9	0.2
73	PAPAYA GREEN	27.0	0.7	0.2
74	PEAS	93.0	7.2	0.1

S.NO.	FOOD STUFF	Calorie	Protein (gm	Fat (gm)
75	POINTED GOURD (PARWAL)	20.0	2.0	0.3
76	PUMPKIN	25.0	1.4	0.1
77	RIDGE GOURD	17.0	0.5	0.1
78	SNAKE GOURD	18.0	0.5	0.3
79	SWORD BEANS	44.0	2.7	0.2
80	TOMATO, GREEN	23.0	1.9	0.1
81	VEGETABLE MARROW	17.0	0.5	0.1
NUTS AND OILSEEDS				
82	ALMOND 655	655	20.8	58.9
83	CASHEWNUT	596	21.2	46.9
84	CHILGOZA	615	13.9	49.3
85	COCONUT, DRY	662	6.8	62.3
86	COCONUT, FRESH	444.0	4.5	41.6
87	GROUNDNUT	567.0	25.3	40.1
88	GROUNDNUT, ROASTED	570.0	26.2	39.8
89	GINGELLI SEEDS	563.0	18.3	43.3
90	LINSEED SEEDS	530.0	20.3	37.1
91	MUSTARD SEEDS	541.0	20.0	39.7
92	NIGER SEEDS	515.0	23.9	39.0
93	SUNFLOWER SEEDS	620.0	19.8	52.1
94	WALNUT	687.0	15.6	64.5
CONDIMENTS AND SPICES				
95	ASAFOETIDA	297.0	4.0	1.1
96	CARDAMOM	229.0	10.2	2.2
97	CHILLIES, DRY	246.0	15.9	6.2
98	CHILLIES, GREEN	29.0	2.9	0.6
99	CLOVES, DRY	286.0	5.2	8.9
100	CORIANDER	288.0	14.1	16.1
101	CUMIN SEEDS	356.0	18.7	15.0
102	FENUGREEK SEEDS	333.0	26.2	5.8
103	GARLIC, DRY	145.0	6.3	0.1
104	GINGER, FRESH	67.0	2.3	0.9
105	MACE	437.0	6.5	24.4
106	NUTMEG	472.0	7.5	36.4
107	OMUM	363.0	17.1	21.8
108	PEPPER, DRY	304.0	11.5	6.8
109	TURMERIC	349.0	6.3	5.1
FRUITS				
110	AMALA	58.0	0.5	0.1
111	APPLE	59.0	0.2	0.5
112	APRICOT, FRESH	53.0	1.0	0.3
113	APRICOT, DRIED	306.0	1.6	0.7
114	BANANA, RIPE	116.0	1.2	0.3

S.NO.	FOOD STUFF	Calorie	Protein (gm	Fat (gm)
115	BLACK BERRY	37.0	1.3	0.5
116	CAPE GOOSE BERRY	53.0	1.8	0.2
117	DATES, DRIED	317.0	2.5	0.4
118	GRAPE, BLUE VARIETY	58.0	0.6	0.4
119	GRAPE, PALE GREEN VARIETY	71.0	0.5	0.3
120	GUAVA, COUNTRY	51.0	0.9	0.3
121	GUAVA, HILL	38.0	0.1	0.2
122	JACK FRUIT	88.0	1.9	0.1
123	LEMON	57.0	1.0	0.9
124	LEMON, SWEET	35.0	0.7	0.3
125	LITCHI	61.0	1.1	0.2
126	LIME	59.0	1.5	1.0
127	SWEET ORANGE, MUSAMBI	43.0	0.8	0.3
128	MANGO, RiPE	74.0	0.6	0.4
129	MUSK MELON	17.0	0.3	0.2
130	WATER MELON	16.0	0.2	0.2
131	MULBERRY	49.0	1.1	0.4
132	ORANGE (MANDARIN)	48.0	0.7	0.2
133	ORANGE JUICE	9.0	0.2	0.1
134	PAPAYA, RIPE	32.0	0.6	0.1
135	PEARS	52.0	0.6	0.2
136	PINE APPLE	46.0	0.4	0.1
137	PUMMELO	44.0	0.6	0.1
138	PEACHES	50.0	1.2	0.3
139	PERSIMMON	76.0	0.7	0.2
140	PLUM	52.0	0.7	0.5
141	POMEGRANATE	65.0	1.6	0.1
142	SAPOTA	98.0	0.7	1.1
143	SEETAPHAL	104.0	1.6	0.4
144	STRAWBERRY	44.0	0.7	0.2
145	TOMATO, RIPE	20.0	0.9	0.2
146	TREE TOMATO	35.0	1.5	0.2
147	FISHE AND OTHER SEA FOODS			
	BAM	100.0	16.1	0.9
148	HILSA	273.0	21.8	19.4
149	KAT LA	111.0	19.5	2.4
150	PRAWN	89.0	19.1	1.0
151	ROHU	97.0	16.6	1.4
152	SARDINE	101.0	21.0	1.9
153	SINGH	124.0	22.8	0.6
154	TENGRA (FRESH)	144.0	19.2	6.4
155	TENGRA (DRIED)	255.0	54.9	3.9
OTHER FLESH FOODS				

S.NO.	FOOD STUFF	Calorie	Protein (gm	Fat (gm)
156	DUCK	130.0	21.6	4.8
157	EGG, DUCK	181.0	13.5	13.7
158	EGG, HEN	173.0	13.3	13.3
159	FOWL	109.0	25.9	0.6
160	LIVER GOAT	107.0	20.0	3.0
161	LIVER, SHEEP	150.0	19.3	7.5
162	MUTTON, MUSCLE	194.0	18.5	' 13.3
163	PIGEON	137.0	23.3	4.9
164	PORK, MUSCLE	114.0	18.7	4.4
MILK AND MILK PRODUCTS				
165	BUTTER MILK'	15.0	0.8	1.1
166	CURD (COW'S MILK)	60.0	3.1	4.0
167	CHEESE	348.0	24.1	25.1
168	KHOA (WHOLE COW MILK)	413.0	20.0	25.9
169	KHOA (WHOLE BUFFALO MILK)	421.0	14.6	31.2
170	KHOA (SKIMMED BUFFALO MILK)	206.0	22.3	1.6
171	KHEER	176.0	6.9	12.2
172	SKIMMED MILK, LIQUID	29.0	2.5	0.1
173	SKIMMED MILK POWDER (COW'S MILK)	357.0	38.0	0.1
174	WHOLE MILK POWDER (COW'S MILK)	496.0	25.8	26.7
FATS AND EDIBLE OILS				
175	BUTTER	729.0	-	81.0
176	GHEE (COW)	900.0	-	100.0
177	GHEE (BUFFALO)	900.0	-	100.0
178	HYDROGENATED OIL (FORTIFIED)	900.0	-	100.0
179	COOKING OIL (GROUNDNUT, GINGELLY, MUSTARD, COCONUT etc)	900.0	-	100.0
MISCELLANEOUS FOOD STUFFS				
180	ARROWROOT FLOUR	334.0	0.2	0.1
181	BREAD, BROWN	244.0	8.8	1.4
182	COCONUT, TENDER	41.0	0.9	1.4
183	FISH LIVER OIL	900.0	-	100.0
184	GROUNDNUT CAKE	386.0	40.9	7.4
185	HONEY	319.0	0.3	0.0
186	MUSHROOM	43.0	3.1	0.8
187	SUGAR (CANE)	398.0	0.1	0.0
188	SUGAR CANE JUICE	39.0	0.1	0.2

Source: Nutritive Value of Indian Foods, by C.Gopalan, B.V.Rama Sastri and S.C.Balasubramaniam, National Institute of Nutrition, Indian Council of Medical Research (ICMR), Hyderabad

अनुसूची २

खाद्यान्न उत्पादन तथा आवश्यकताका स्थितिका आधारहरु

<table>
<tr><th rowspan="2">सि.नं.</th><th rowspan="2">कृषि जन्य उपजहरू</th><th rowspan="2">बीउ के.जी./हेक्टर</th><th colspan="4">प्रतिशत</th><th rowspan="2">कैफियत</th></tr>
<tr><th>नोक्सानी*</th><th>निचोड दर</th><th>छितजर्ति</th><th>उपभोगका क्रममा हुने नोक्सानी#</th></tr>
<tr><td>१</td><td>धान/चालम</td><td>५५</td><td>१०</td><td>६४</td><td>१.७५</td><td rowspan="8">३</td><td></td></tr>
<tr><td>२</td><td>धान/ढुटो</td><td></td><td></td><td>८</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>३</td><td>गहुँ/मैदा/पीठो</td><td>१००</td><td>१०</td><td>९६</td><td>१</td><td></td></tr>
<tr><td>४</td><td>गहुँ/चोकर</td><td></td><td></td><td>४</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>५</td><td>मकै/पीठो</td><td>२०</td><td>१०</td><td>९७</td><td>१</td><td></td></tr>
<tr><td>६</td><td>कोदो/पीठो</td><td>२०</td><td>१</td><td>९३</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>७</td><td>फापर/पीठो</td><td>२०</td><td>१०</td><td>९३</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>८</td><td>जौ/पीठो</td><td>४०</td><td>१०</td><td>५५</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>९</td><td>आलु</td><td>२०००</td><td>१५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१०</td><td>कन्दमूल</td><td></td><td>१५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>११</td><td>उखु</td><td>३५००</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१२</td><td>तेलहन</td><td>१०</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१३</td><td>मसुरो</td><td>४०</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१४</td><td>रहर</td><td>४०</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१५</td><td>मास</td><td>२५</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१६</td><td>चना</td><td>६०</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१७</td><td>भटमास</td><td>६०</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१८</td><td>अन्य दलहन</td><td>४५</td><td>५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>१९</td><td>तरकारी</td><td></td><td>१०</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>२०</td><td>फलफूल</td><td></td><td>१५</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

* बाली कटानी/भण्डारका क्रममा हुने नोक्सानी

खान पकाउने/उपभोगका क्रममा हुने नोक्सानी लगायत होटलमा हुने खानाको नोक्सानी (Food balance sheets a handook, FAO, 2001) का अनुसार

अनुसूची-३

पशु-दानामा प्रयोग हुने खाद्य बस्तु विवरण

सि. नं.	पशु विवरण	आवश्यकता प्रति वर्ष/पशु (मे.ट.)
१	गोरु राँगा	०.०२४
२	साँडे	०.१००
३	दुधालु गाई भैसी	०.०७०
४	बाख्रा खसी	०.००५

अनुसूची-४

विभिन्न खाद्यबस्तु सिफारिस परिमाण (प्रति व्यक्ति प्रति दिन)

Recommendations of Food requirement (per person per day)

सि. नं.	खाद्य समूह	आवश्यकता ग्राममा*
१	खाद्यान्न	४००-६५०
२	दलहन	५५-८०
३	हरियो तरकारी	१००-१२५
४	कन्दमूल र जराजन्य बाली	७५-१००
५	अन्य तरकारी	७५-१००
६	फलफूल	३०
७	दूध	१००-२००
८	मासु र माछा	३०
९	अण्डा	३०
१०	चिनी	३०-५५
११	तेल र घ्यू	३५-५०

* Source: Indian Council of Medical Research (ICMR) Hyderabad, 1985

अनुसूची ५

प्रति व्यक्ति प्रति दिन खाद्य आवश्यताको सिफारिस

BALANCE DIET FOR INFANTS, CHILDREN, ADOLESCENT & ADULTS

Food group	Infant	Children			Adolescents						Types of work					
											Sedentary		Moderate		Heavy	
	6-12 months	1-3 yrs	4-6 yrs	7-9 yrs	10-12 yrs Girls	10-12 yrs Boys	13-15 yrs girls	13-15 yrs boys	16-18 yrs girls	16-18 yrs Girls	Men	Women	Men	Women	Men	Women
Cereals	75gm	60g	120g	180g	240	300	330	420	330	450	375	270	450	330	600	480
Pulses	7.5	30	30	60	60	60	60	70	70	90	75	60	90	75	120	90
Milk & milk products	400	500	500	500	500	500	500	500	500	500	300 m1	300 ml	300 m1	300 ml	300 ml	300 ml
Roots and tubers	50	50	100	100	100	100	100	150	200	200	200	200	200	200	200	200
Green leafy vegetables	25	25	50	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Other vegetables	25	25	50	100	100	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Fruits	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Sugars	10	15	20	20	30	30	25	20	25	25	20	20	30	30	55	45
Fats and oil (visible)	20	25	25	30	35	35	40	45	35	50	25	20	30	25	40	30

Sources: A report of the Expert Group of the Indian Council of Medical Research, 2010 Nutrient Requirements and recommended dietary allowances for Indian, (ICMR)

नेपालमा खाद्यान्न आयातको अवस्था (आ.व. ०७९/८०)

(Import Value and Imports Revenue are in Rs. Thousands)

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
10011100	Drum wheat Seed	India	Kg	59000	3799	38
10011900	Other drum wheat	India	Kg	6571249	275756	14019
10019100	Wheat Seed .	India	Kg	33550	1091	55
10019100	Wheat Seed .	Mexico	Kg	299	342	34
10019100	Wheat Seed .	Turkey	Kg	2	0	0
10019900	Other meslin	India	Kg	39437326	1727818	86432
10029000	Other rye	India	Kg	2260	114	11
10031000	Barley Seed	India	Kg	3230	80	4
10039000	Other barley	India	Kg	685265	27585	1399
10051000	Maize seed	Argentina	Kg	302500	33570	3357
10051000	Maize (corn) seed	India	Kg	3353251	634818	8783
10051000	Maize (corn) seed	Mexico	Kg	13	7	1
10051000	Maize seed	Thailand	Kg	100	251	3
10059000	Maize (excl seed)	Argentina	Kg	2013000	202108	20577
10059000	Maize (excl seed)	Brazil	Kg	312000	33117	3312
10059000	Maize (corn) (excl seed)	India	Kg	431119238	16114699	808610
10059000	Maize (excl seed)	Indonesia	Kg	81600	3057	306
10059000	Maize (excl seed)	Malaysia	Kg	589000	34558	3456
10059000	Maize (excl seed)	Myanmar	Kg	27000	1582	158
10059000	Maize (excl seed)	South Africa	Kg	988000	108624	10863
10059000	Maize (excl seed)	United Arab Emirates	Kg	28000	1412	141
10059000	Maize (excl seed)	United States	Kg	59884	5812	581
10061010	Seed of Paddy Rice	China	Kg	118160	50862	509
10061010	Seed of Paddy Rice	India	Kg	1764911	705521	7881
10061010	Seed of Paddy Rice	Philippines	Kg	18	10	1
10061090	Others Paddy	India	Kg	555869488	19994413	1001128
10062000	Husked (brown) rice	China	Kg	20	1	0
10062000	Husked (brown) rice	India	Kg	2292	81	8
10062000	Husked (brown) rice	Thailand	Kg	1600	277	28
10063010	Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Bhutan	Kg	10	5	0
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice, whether	China	Kg	27458	1092	144

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
	or not polished or glazed					
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	India	Kg	48569738	4633439	435040
10063010	Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Indonesia	Kg	850	36	4
10063010	Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Italy	Kg	2700	1160	116
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Japan	Kg	61	50	5
10063010	Semi-milled or wholly milled rice	Korea, Republic of	Kg	3	1	0
10063010	Semi-milled or wholly milled rice	Nicaragua	Kg	20	1	0
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice	Oman	Kg	20	2	0
10063010	Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Singapore	Kg	1	1	0
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice	United States	Kg	2199650	193632	1
10063010	Semi-milled or wholly milled rice	Viet Nam	Kg	1	1	0
10063010	Basmati Rice Semi-milled or wholly milled rice	Namibia	Kg	60	4	0
10063090	Semi-milled or wholly milled rice	British Indian	Kg	50	3	0
10063090	Semi-milled or wholly milled rice	Canada	Kg	0	0	0
10063090	Other Rice Semi-milled or wholly milled rice	China	Kg	2700	136	16

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
10063090	Other Rice Semi-milled or wholly milled rice	India	Kg	174120943	10785159	1085006
10063090	Other Rice Semi-milled or wholly milled rice	Indonesia	Kg	8300	940	94
10063090	Other Rice Semi-milled or wholly milled rice	Korea, Republic of	Kg	11	3	0
10063090	Semi-milled or wholly milled rice	Singapore	Kg	0	1	0
10063090	Semi-milled or wholly milled rice	Thailand	Kg	5600	979	98
10063090	Other Rice Semi-milled or wholly milled rice	Venezuela	Kg	3	2	0
10063090	Semi-milled or wholly milled rice	Viet Nam	Kg	104000	9714	1098
10064000	Broken rice	India	Kg	8933222	285696	33400
10079000	Other grain sorghum (Junelo)	India	Kg	611	34	9
10081000	Buckwheat	India	Kg	123400	8321	437
10082100	Millet seed	China	Kg	650	82	8
10082100	Millet seed	India	Kg	358785	12508	910
10082900	Other millet	India	Kg	18044009	719421	39971
10082900	Other .	Indonesia	Kg	45	3	0
10085000	Quinoa (Chenopodium quinoa)	India	Kg	22294	7405	1381
10089000	Other cereal, nes	India	Kg	30685	4151	777
10089000	Other cereal, nes	Korea, Republic of	Kg	2	1	0
11010000	Wheat or meslin flour except maida	India	Kg	358245	15646	3899
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Indonesia	Kg	135	6	1
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Italy	Kg	4000	727	195
11022000	Maize (corn) flour	India	Kg	309750	15410	1578
11022000	Maize (corn) flour	Turkey	Kg	180	62	6
11022000	Maize (corn) flour	United Kingdom	Kg	0	1	0
11029000	Other cereal flour, nes	China	Kg	40	2	0
11029000	Other cereal flour, nes	Ethiopia	Kg	3	0	0

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
11029000	Other cereal flour, nes	India	Kg	363488	16502	1708
11029000	Other cereal flour, nes	Indonesia	Kg	55	2	0
11029000	Other cereal flour, nes	United Kingdom	Kg	25	1	0
11029000	Other cereal flour, nes	Viet Nam	Kg	5	2	0
11031110	Groats and meal of wheat (Suji)	India	Kg	63627	2771	668
11031190	Other Groats and meal of wheat	India	Kg	11239	570	139
11031300	Groats and meal of maize (corn)	India	Kg	1704860	87575	20580
11031300	Groats and meal of maize (corn)	Italy	Kg	456	120	29
11031900	Groats and meal of other cereals, nes	India	Kg	938840	45476	10763
11032000	Pellets	China	Kg	1150	51	12
11032000	Pellets	India	Kg	22800	1599	374
11041200	Rolled or flaked of oats grains	India	Kg	52297	7202	649
11041900	Rolled or flaked grains of other cereals,	India	Kg	112	6	1
11042200	Other worked grains of oats, nes	India	Kg	2	1	0
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	India	Kg	320055	19072	1717
11042900	Other worked grains of other cereals, nes	China	Kg	6041	291	29
11042900	Other worked grains of other cereals, nes	India	Kg	320	31	3
11042900	Other worked grains of other cereals, nes	Korea, Republic of	Kg	3	1	0
11042900	Other worked grains of other cereals, nes	Pakistan	Kg	1	15	1
11043000	Cereal germ, whole, rolled, flaked or ground	Australia	Kg	1	1	0
11043000	Cereal germ, whole, rolled, flaked or ground	India	Kg	81255	3821	344
11043000	Cereal germ, whole, rolled, flaked or ground	Malaysia	Kg	45	25	3

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
11051000	Potato flour, meal and powder	India	Kg	11617	2497	612
11052000	Potato flakes, granules and pellets	India	Kg	104730	10883	2760
11061000	Flour, meal and powder of the dried legumi ous vegetables of 0713	Ethiopia	Kg	3	0	0
11061000	Flour, meal and powderOf the dried leguminous vegetables of Heading 07.13	India	Kg	131750	13658	5912
11062000	Flour, meal and powder Of sago or of roots or tubers of Heading 07.14	India	Kg	10	2	1
11063000	Flour, meal and powder of products of chapter 8	China	Kg	200	8	4
11063000	Flour, meal and powder of products of chapter 8	India	Kg	132326	27475	11981
11063000	Flour, meal and powder of products of chap er 8	Indonesia	Kg	9250	1291	547
11063000	Flour, meal and powder of products of chap er 8	Thailand	Kg	0	3	1
11063000	Flour, meal and powder of products of chapter 8	Viet Nam	Kg	146250	19574	8459
11071000	Malt not roasted .	China	Kg	104022	13687	4099
11071000	Malt not roasted	Denmark	Kg	751657	84886	25708
11071000	Malt not roasted	Germany	Kg	180275	17121	5246
11071000	Malt not roasted	India	Kg	15635126	1465710	433552
11071000	Malt not roasted	Netherlands	Kg	1538420	123918	37114
11071000	Malt not roasted	United Kingdom	Kg	26000	1723	516
11072000	Roasted malt	China	Kg	6241	302	90
11072000	Roasted malt	Ethiopia	Kg	3	0	0
11072000	Roasted malt	Germany	Kg	4125	730	225
11072000	Roasted malt	India	Kg	5040	469	141
11072000	Roasted malt	United Kingdom	Kg	20	45	14
19041010	Prepared foods obtained by the	India	Kg	550169	183237	40501

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
	swelling or roasting of cereals.					
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	Sri Lanka	Kg	6324	1666	353
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	United Kingdom	Kg	13223	8599	2575
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	United States	Kg	1	4	1
19041091	Corn Flakes	India	Kg	620367	167547	38419
19041091	Corn Flakes	United Kingdom	Kg	2791	1588	476
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	China	Kg	0	0	0
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	India	Kg	662652	247320	57958
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	Japan	Kg	36	74	22
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	United States	Kg	9	55	17
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	Australia	Kg	102000	13492	4041
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	China	Kg	6917	456	134

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Hong Kong	Kg	1	1	0
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	India	Kg	84227	13774	3927
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Malaysia	Kg	9755	3243	971
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Qatar	Kg	5	2	1
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	United Kingdom	Kg	5520	4082	1223
19043000	Bulgur wheat	India	Kg	2	0	0
19049010	Dhan ko Bhuja (Murhi)	Bhutan	Kg	24	4	1
19049010	Puffed rice (Dhan ko bhuja - Murhi)	India	Kg	32370	1601	243
19049010	Dhan ko Bhuja (Murhi)	Indonesia	Kg	35	1	0
19049010	Dhan ko Bhuja (Murhi)	Italy	Kg	760	225	34
19049020	Flattened rice(Chiura)	India	Kg	264936	11090	1669
19049020	Beaten Rice (Chiura)	Korea, Republic of	Kg	2	0	0
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	China	Kg	11421	2545	762
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	India	Kg	666831	127063	31903
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Japan	Kg	144	113	34

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Imports_ Value	Imports_ Revenue
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Korea, Republic of	Kg	99	27	8
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Malaysia	Kg	79218	26082	7812
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Thailand	Kg	1200	217	65
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	United Kingdom	Kg	3750	1059	317
23021000	Brans, sharps and other residues of maize	India	Kg	686015	27120	2713
23023000	Brans, sharps and other residues of wheat	India	Kg	1480259	29792	2832
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	India	Kg	42844990	969511	95405
23024010	Brans, sharps and other residues of other cereals	India	Kg	1523315	70389	1207
23024010	Brans, sharps and other residues of other cereals	Viet Nam	Kg	1186041	47522	1
	Total			**1369849638**	**1611731770**	**377260470**
				1369850	**1611732**	**377260**

Source : Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu

अनुसूची ७

नेपालमा खाद्यान्न निर्यातको अवस्था (आ.व. ०७८/७९)

(Exports Value and Exports Revenue are in Rs. Thousands)

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
10011900	Other drum wheat	Australia	Kg	91	67
10059000	Maize (corn) (excl seed)	Australia	Kg	3212	451
10061010	Seed of Paddy Rice	Australia	Kg	849	181
10061090	Others Paddy	Australia	Kg	199	33
10063090	Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed	Australia	Kg	93	251
10064000	Broken rice	China	Kg	450	20
10064000	Broken rice	Japan	Kg	310	34
10079000	Other grain sorghum (Junelo)	United States	Kg	1210	159
10081000	Buckwheat	Australia	Kg	3835	1069
10081000	Buckwheat	United Kingdom	Kg	960	179
10081000	Buckwheat	United States	Kg	1210	297
10082100	Millet seed	Belgium	Kg	486	51
10082100	Millet seed	Canada	Kg	2075	357
10082100	Millet seed	Hong Kong	Kg	4000	183
10082100	Millet seed	Korea, Republic	Kg	8250	1468
10082100	Millet seed	United Kingdom	Kg	1000	63
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Australia	Kg	665	286

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
11010000	Wheat or meslin flour except maida	China	Kg	250	15
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Germany	Kg	22000	2093
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Hong Kong	Kg	63000	6215
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Indonesia	Kg	21000	2443
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Italy	Kg	239000	25811
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Japan	Kg	788200	83986
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Korea, Republic	Kg	42300	4947
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Malaysia	Kg	903720	76984
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Mauritius	Kg	44600	4498
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Netherlands	Kg	305280	29162
11010000	Wheat or meslin flour except maida	New Zealand	Kg	88000	9433
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Nigeria	Kg	64629	8608
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Philippines	Kg	98380	6676
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Singapore	Kg	245900	21756
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Sri Lanka	Kg	46000	2702
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Sweden	Kg	22000	2014
11010000	Wheat or meslin flour except maida	Thailand	Kg	107580	8070
11010000	Wheat or meslin flour except maida	United Arab Em	Kg	41009	2802
11010000	Wheat or meslin flour except maida	United Kingdom	Kg	327752	29906
11010000	Wheat or meslin flour except maida	United States	Kg	1178137	123778
11022000	Maize (corn) flour	Australia	Kg	1	7
11022000	Maize (corn) flour	Switzerland	Kg	5	2
11022000	Maize (corn) flour	United Kingdom	Kg	10	5
11029000	Other cereal flour, nes	Australia	Kg	13362	5416

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
11029000	Other cereal flour, nes	Belgium	Kg	1376	204
11029000	Other cereal flour, nes	Canada	Kg	4280	1041
11029000	Other cereal flour, nes	Hong Kong	Kg	1820	207
11029000	Other cereal flour, nes	Italy	Kg	6652	1389
11029000	Other cereal flour, nes	Japan	Kg	4000	1716
11029000	Other cereal flour, nes	United States	Kg	11414	2887
11031110	Groats and meal of wheat (Suji)	Japan	Kg	850	94
11031110	Groats and meal of wheat (Suji)	Malaysia	Kg	8000	721
11031110	Groats and meal of wheat .	Singapore	Kg	10000	810
11031300	Groats and meal of maize (corn)	Australia	Kg	706	305
11031300	Groats and meal of maize (corn)	United Kingdom	Kg	2114	191
11031300	Groats and meal of maize (corn)	United States	Kg	1210	136
11031900	Groats and meal of other cereals, nes	Malaysia	Kg	154000	13579
11041200	Rolled or flaked of oats grains	United Kingdom	Kg	19224	5062
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	Australia	Kg	2170	361
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	Canada	Kg	180	37
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	Italy	Kg	1708	225
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	United Kingdom	Kg	9664	2559
11042300	Other worked grains of maize (corn), nes	United States	Kg	8137	1668
11042900	Other worked grains of other cereals, nes	India	Kg	4	0
11043000	Cereal germ, whole, rolled, flaked or ground	Japan	Kg	2339	506
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	Australia	Kg	442	48

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	Bhutan	Kg	1036	494
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	China	Kg	75	13
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	India	Kg	15698	8122
19041010	Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals.	Singapore	Kg	29	39
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	Australia	Kg	3718	872
19041099	Other Prepared foods obtained by the swelling or roasting of cereals product	Japan	Kg	1739	570
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	Australia	Kg	381076	156483
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	Belgium	Kg	260	360
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Canada	Kg	23994	7207
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	China	Kg	2350	177
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Cyprus	Kg	7920	536
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	Hong Kong	Kg	28438	1044

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	India	Kg	6408	261
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	Japan	Kg	144971	17091
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Korea, Republic	Kg	1000	170
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	New Zealand	Kg	685	190
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	Switzerland	Kg	5	3
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cer eal flakes or mixtures of unroasted & r	United Arab Emirates	Kg	1498	111
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	United Kingdom	Kg	79396	18752
19042000	Prepared foods obtained from unroasted cereal flakes or mixtures of unroasted & r	United States	Kg	56517	11289
19049010	Dhan ko Bhuja (Murhi)	Australia	Kg	1048	286
19049010	Dhan ko Bhuja (Murhi)	Italy	Kg	257	58
19049010	Puffed rice (Dhan ko bhuja - Murhi)	Japan	Kg	2599	880
19049010	Puffed rice (Dhan ko bhuja - Murhi)	United States	Kg	4085	965
19049020	Flattened rice(Chiura)	Australia	Kg	108104	36304
19049020	Beaten Rice (Chiura)	Belgium	Kg	11432	3686
19049020	Beaten Rice (Chiura)	Canada	Kg	3553	866
19049020	Beaten Rice (Chiura)	Hong Kong	Kg	4126	642

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
19049020	Beaten Rice (Chiura)	India	Kg	16090	1296
19049020	Flattened rice(Chiura)	Italy	Kg	39836	12554
19049020	Flattened rice(Chiura)	Japan	Kg	35230	7457
19049020	Beaten Rice (Chiura)	Korea, Republic of	Kg	6180	1215
19049020	Flattened rice(Chiura)	Malaysia	Kg	6074	928
19049020	Flattened rice(Chiura)	United Kingdom	Kg	19782	3408
19049020	Flattened rice(Chiura)	United States	Kg	192999	79657
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Australia	Kg	3626	825
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Canada	Kg	132	93
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	India	Kg	414	188
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	Malaysia	Kg	1200	633
19049090	Other prepared cereals in grain form (excl . maize) nes.	United States	Kg	3621	1178
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	Australia	Kg	220	205
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	Bangladesh	Kg	365000	17508
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	Canada	Kg	689	331

प्रादेशिक खाद्य वासलात आ.व. २०७९/८०

HSCode	Description	Partner Countries	Unit	Quantity	Exports_Value
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	Czech Republic	Kg	120	231
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	India	Kg	22085710	865826
23024000	Brans, sharps and other residues of other cereals	United States	Kg	240	141
23024010	Brans, sharps and other residues of other cereals	India	Kg	1141365	43866
23024090	Other-Brans, sharps and other residues except residue of Cashew and Pallets	India	Kg	2408735	90813
	Total			**32160579**	**1892045**
				32161	**1892**

Source: Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu

सन्दर्भ सामग्रीः

- नेपालमा खाद्यान्न उत्पादन तथा आवश्यकताको स्थिति (आ.ब. २०७५/०७६ (२०१८/१९) कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि यान्त्रीकरण प्रवर्द्धन केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुर
- कृषि डायरी, २०८०
- MoALD. (2022). Statistical Information on Nepalese Agriculture 2077/78. Ministry of Agriculture & Livestock Development, Singhadurbar, Kathmandu, Nepal.
- CyTA(Journal of food, द्दण्ज्ञड